

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
(повне найменування вищого навчального закладу)
ФАКУЛЬТЕТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
(повне найменування інституту, факультету)

Кафедра: публічного управління та адміністрування
(повна назва кафедри)

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «Механізми публічного регулювання
міжнародної міграції людських ресурсів»

Виконала: студентка магістратури за
спеціальністю 281 Публічне
управління та адміністрування заочної
форми навчання
Анна САВЧУК

Керівник: професор кафедри
публічного управління та
адміністрування, доктор наук з
державного управління, доцент
Володимир КОПАНЧУК

Рецензент: _____

АНОТАЦІЯ

Савчук А. О. Механізми публічного регулювання міжнародної міграції людських ресурсів. – Рукопис.

У магістерській роботі запропоновано розв'язання актуального наукового завдання, яке полягає в теоретичному обґрунтуванні й розробленні практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів публічного регулювання міжнародної міграції людських ресурсів.

Виявлено закономірності процесів міжнародної міграції людських ресурсів, теоретично обґрунтовано засади формування системи регулювання таких процесів в умовах гео економічних трансформацій, зокрема через розробку моделі та механізму формування та реалізації регіональної міграційної політики у результаті обґрунтування передумов та соціально-економічних наслідків міжнародної міграції в умовах гео економічних трансформацій.

Ідентифіковано тенденції гео економічних трансформацій та окреслено їх вплив на міжнародну міграцію людських ресурсів (регіоналізація та глокалізація гео економічного простору, посилення гео економічних ризиків, трансформація ТНК у наднаціональні центри економічного розвитку, трансформація гео економічного простору, структурні зміни у світовому господарстві, віртуалізація економічних та інших процесів).

Обґрунтовано та розроблено концептуальні засади інституційної моделі регіонального регулювання міграційних процесів, у якій структуровано суб'єктів інституційного середовища регіонального регулювання міжнародної міграції, виділено функції регіональної міграційної політики, сформульовано напрями її реалізації для отримання країною переваг від міжнародної міграції та зниження гео економічних ризиків.

Ключові слова: міжнародна міграція, еміграція, імміграція, інтеграція мігрантів, міграційні політика, регіональна інтеграція, гео економічні трансформації, гео економічні ризики, механізм, публічне регулювання, людські ресурси.

SUMMARY

Savchuk A.O. Mechanisms of public regulation of international migration of human resources. - Manuscript.

The master's thesis offers a solution to the current scientific task, which consists in theoretical substantiation and development of practical recommendations for improving the mechanisms of public regulation of international migration of human resources.

The regularities of processes of international migration of human resources have been identified, the principles of the formation of the system of regulation of such processes in the conditions of geo-economic transformations have been theoretically substantiated, in particular through the development of a model and mechanism for the formation and implementation of regional migration policy as a result of substantiating the prerequisites and socio-economic consequences of international migration in the conditions of geo-economic transformations.

The trends of geo-economic transformations are identified and their impact on the international migration of human resources is outlined (regionalization and glocalization of geo-economic space, strengthening of geo-economic risks, transformation of TNCs into supranational centers of economic development, transformation of geo-economic space, structural changes in the world economy, virtualization of economic and other processes).

The conceptual foundations of the institutional model of regional regulation of migration processes are substantiated and developed, in which the subjects of the institutional environment of regional regulation of international migration are structured, the functions of regional migration policy are highlighted, directions for its implementation are formulated for the country to obtain benefits from international migration and reduce geo-economic risks.

Key words: international migration, emigration, immigration, integration of migrants, migration policy, regional integration, geo-economic transformations, geo-economic risks, mechanism, public regulation, human resources.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ.....	8
1.1. Сутність та основний зміст міжнародної міграції людських ресурсів...	8
1.2. Інституційні фактори впливу на процеси регулювання міжнародної міграції людських ресурсів.....	17
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ПУБЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ.....	25
2.1. Оцінка впливу ризиків на міжнародну міграцію людських ресурсів.....	25
2.2. Аналіз міграційних процесів в Україні та Хмельницької області.....	38
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ	48
3.1. Адаптація світового досвіду регулювання процесів міжнародної міграції людських ресурсів в Україні.....	48
3.2. Регіональна міграційна політика як комплексний механізм публічного регулювання міжнародної міграції людських ресурсів	57
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Актуальність теми. Міжнародна міграція породжує гострі політичні протиріччя в усьому світі і через свій соціально-демографічний характер має надзвичайне гео економічне значення, оскільки мобільність людських ресурсів змінює існуючу структуру трудового та демографічного потенціалу країн і регіонів. З одного боку породжує зростаючий дисбаланс, а з іншого – компенсуються існуючі відмінності в територіальному, гендерному, віковому та професійному розподілі людських ресурсів.

Сучасні динамічні умови глобального економічного середовища вимагають від країн і регіонів розробки та реалізації ефективної гео економічної стратегії, невід'ємною частиною якої є управління людськими ресурсами та їх міграцією. Сьогодні міжнародна міграція стає все більш поширеною, водночас зростає вимушена міграція. Причини цього – економічні проблеми, загострення військово-політичних конфліктів і зміна клімату.

Соціально-економічне значення міжнародної міграції відображається на подоланні бідності – обсяги грошових переказів міжнародних мігрантів до країн походження щорічно зростають, і більшість із них спрямовується до країн із низьким та середнім рівнем доходу. Активізації міжнародної міграції сприяє усунення інституційних бар'єрів на шляху міжнародної мобільності робочої сили. Проте численні кризові явища (нелегальна міграція, торгівля людьми, зниження доходів мігрантів, гуманітарні проблеми, соціальна напруженість і напруженість у сфері безпеки) вказують на недоліки в інституційному середовищі для розробки та реалізації міграційної політики країн і поглиблення економічної інтеграції в менш розвинених регіонах світу, що вимагає побудови регіональної міграційної політики як елемента гео економічних стратегій регіональних інтеграційних об'єднань.

Дослідженням гео економічних трансформацій у глобалізованому світі займалися такі вчені, як О. Білорус [2], В. Власов [2], Д. Г. Лук'яненко [20], Ю. В. Макогон [22], О.І. Баєва [1], Н.В. Стукало, І. В [39] та інші.

Проблемам міжнародного та державного регулювання міграційних процесів та формуванню міграційної політики присвятили свої праці О. А. Малиновська [23], О. Оснач [28] та інші вчені.

Визнаючи необхідність встановлення ролі та місця інститутів у державному регулюванні міжнародної міграції людських ресурсів на всіх рівнях міжнародних економічних відносин в умовах гео економічних трансформацій, вважаємо за доцільне зосередити також увагу на питаннях формування та реалізації механізмів публічного регулювання міжнародної міграції людських ресурсів.

Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретичних й прикладних аспектів удосконалення механізмів публічного регулювання міжнародної міграції людських ресурсів на державному та регіональному рівнях.

Для досягнення мети магістерської роботи було визначено такі *завдання* дослідження:

- розкрити сутність та основний зміст міжнародної міграції людських ресурсів;
- визначити інституційні фактори впливу на процеси регулювання міжнародної міграції людських ресурсів;
- оцінити рівень впливу ризиків на міжнародну міграцію людських ресурсів;
- провести аналіз стану міграційних процесів в Україні та Хмельницької області в сучасних умовах;
- вивчити можливості адаптації світового досвіду регулювання процесів міжнародної міграції людських ресурсів в Україні;
- сформулювати пріоритетні напрями розвитку регіональної міграційної політики як комплексного механізму публічного регулювання міжнародної міграції людських ресурсів.

Об'єктом дослідження є процеси міжнародної міграції людських ресурсів в умовах гео економічних трансформацій.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних та прикладних засад та механізмів публічного регулювання міжнародної міграції людських ресурсів в умовах гео економічних трансформацій.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є система загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, таких, як структурно-функціональний, статистичний, метод системного аналізу та синтезу, спостереження.

Так, зокрема системно-структурний метод – для упорядкування теоретичних засад вивчення міжнародної міграції, визначення його вихідної теорії, конкретизації принципів та уточнення термінологічного апарату; методи теоретичного узагальнення, аналізу, синтезу та групування – для удосконалення класифікації міжнародної міграції на основі виділення груп ознак та відповідних їй видів, виходячи з інституційного підходу та встановленого значення міграції для перерозподілу людських ресурсів; статистичні методи, порівняльного аналізу – для оцінки гео економічних ризиків країн та регіонів, а також вивчення позитивних практик адаптації світового досвіду регулювання процесів міжнародної міграції людських ресурсів в Україні.

Інформаційною базою дослідження є вітчизняні та зарубіжні нормативні акти, наукові публікації та навчальні посібники.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання висновків та практичних рекомендацій, які містяться в магістерській роботі, як в теоретичному, так і в практичному значенні щодо удосконалення механізмів публічного регулювання міжнародної міграції людських ресурсів на державному та регіональному рівнях.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ

1.1. Сутність та основний зміст міжнародної міграції людських ресурсів

Численні проблеми, з якими стикаються країни, пов'язані з міжнародною міграцією, свідчать про те, що механізми регулювання міграційних процесів недосконалі та не адаптовані до викликів сучасного демографічного, економічного, політичного, правового та культурного середовища. Такий стан можна пояснити недостатністю теоретичних засад формування цих механізмів, оскільки вони відбуваються в умовах швидкого розвитку процесів глобалізації та посилення впливу формальних та неформальних інститутів на рух людських ресурсів, що проявляється у формі міжнародної міграції.

Теоретичні основи вивчення міжнародної міграції було викладено у роботах С. Кастелс [45], М.М. Касьянова [17], Е.М. Лібанова [26], О.Т. Риндзак [32], С.Е. Сардак [33].

Дослідженням виникнення та розвитку існуючих концепцій і теорій міжнародної міграції, а також питань її класифікації та сучасного стану займалися В. Брич [4], Г. Р. Заремба [13], П. П. Мазурок [21], О. А. Малиновська [23] та інші вчені та дослідники. Акцент був зроблений на різних напрямках економічної теорії у контексті сучасних тенденцій розвитку суспільства, міжнародної інтеграції та закономірностей глобального (у тому числі інформаційно-глобалізованого) суспільства.

Такі вітчизняні вчені та дослідники як І Горбачова [8], О. А. Малиновська [23], О. В. Кислицина [18], В. Брич [4], І.В. Індиченко [16] присвятили свої наукові дослідження вивченню проблем міжнародної міграції в Україні. Проте євроінтеграційні бажання України зумовлюють необхідність актуалізації положень державної міграційної політики з

урахуванням сучасних тенденцій міжнародної міграції населення у світі, а також численних проблем, пов'язаних з міграційними процесами з моменту формування України. Право людського потенціалу України ускладнюється природним зменшенням населення, зайнятістю та міграцією молоді.

Складність та тісний взаємозв'язок усіх сфер суспільного життя за останні двадцять років не лише викликали підвищену увагу вчених та практиків до проблем міжнародної міграції, а й сприяли багатогранному підходу до вивчення природи міжнародної міграції, роблячи її об'єктом економічних, політичних, етнокультурних, соціальних, філологічних, гендерних та інших досліджень.

Стасюк М.О. стверджує: «Проблеми, пов'язані з міжнародною трудовою міграцією, виходять за межі демоекономічних проблем у найширшому сенсі. Ці проблеми мають міждисциплінарний характер і тому повинні вирішуватися за допомогою співпраці дослідників різних наукових спеціальностей» [36].

Як показують результати бібліометричного аналізу, проблеми розвитку міжнародної міграції виходять далеко за межі економіки, а міждисциплінарний та системний підходи тепер сприятимуть комплексному вивченню передумов та наслідків міжнародних міграційних процесів.

Міжнародна міграція є предметом не лише демографічних, а й економічних, політичних, екологічних, етнічних, історичних, юридичних та урбаністичних досліджень, особливо щодо охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення.

Низка принципів, яких слід дотримуватися щодо міжнародної міграції, вимагають подальшого розгляду. Тому, принципи, що використовуються в академічних дослідженнях міжнародної міграції, були проаналізовані Г.Р. Зарембою [13, с. 41-42] (табл. 1.1).

Загалом, погоджуючись із названим дослідником, ми вважаємо корисним уточнити їхній склад та зміст. Про принцип просторовості Г.Р. Заремба стверджує: «Сучасні теорії виходять за межі «контейнерного»

(територіально загального) бачення міграційних процесів усередині країни походження та приймаючої країни» [13, с. 40].

Таблиця 1.1

Принципи, використані у наукових працях з проблем міграції

Принцип	Виявлення	Принцип	Виявлення
Принцип тривалості	Дихотомія «темпоральність-постійність»	Принцип мобільності	Фізична
	Темпоральність як самовизначення		Постматеріальна
Принцип просторовості	Географічний		Вертикальна
	Комунікаційний	Горизонтальна	

Примітка. Узагальнено за Г.Р. Зарембою [13, с. 41-42].

З одного боку, ми погоджуємося з тим, що сучасні концепції та теорії міжнародної міграції виходять далеко за межі територіальних уявлень про міграційні переміщення і повинні ґрунтуватися на багатофакторних моделях їх пояснення та процесів глобалізації. З іншого боку, ми вважаємо, що інституціоналізація системи регулювання міграційних процесів вимагає врахування структури та механізмів інституційного середовища з властивими їй формальними та неформальними інститутами, а специфіка функціонування таких інститутів залежить, насамперед, від політичного, нормативного, ідеологічного, економічного та культурного середовища певних країн походження. Це пов'язано з тим, що при поясненні інтенсивніших міграційних переміщень між окремими країнами не можна ігнорувати специфіку їхніх систем міграційного законодавства та політики.

Однак щодо реалізації принципу просторовості необхідно окремо поговорити про пов'язані з ним терміни і поняття. До понятійно-категоріального апарату міграційних досліджень, зокрема, входить поняття «міграційний коридор», що активно використовується. На думку О.В. Кислициної, міграційний коридор – це «територіальна частина, розрив

між державними кордонами, що є буферною зоною для перетину державних кордонів» [18].

Кислицина О.В. пропонує використовувати визначення поняття «міграційний потік» (цільове переміщення певної кількості мігрантів за певний період часу); «міграційна асиметрія» (неузгодженість і непропорційність у розподілі міграційних потоків між країнами чи регіонами світу, що виявляється у глобальному вимірі); «міграційна мережа» (сукупність контактів та взаємодій мігрантів, що забезпечує передачу необхідної інформації між країнами імміграції та еміграції, а також сприяє організації міграційних процесів)» [18].

Крім того, середовище можна диференціювати виходячи з ролі країни у формуванні міграційного коридору (країна походження або країна призначення). У цьому контексті ми приходимо до висновку, що умови країн у двосторонніх міграційних коридорах будуть різними.

У зв'язку з цим ми вважаємо за доцільне ввести в термінологічний апарат цього дослідження термін «міграційна пара». Ми пропонуємо визначити термін «міграційна пара» як комбінацію країни походження та країни призначення мігрантів, між якими історично склався міграційний коридор з певними кількісними та структурними параметрами, що характеризується особливою інституційною, соціально-демографічною, фінансовою, економічною структурою, етнокультурним середовищем та ін.

Останнім важливим терміном у цій термінологічній системі є термін «міграційний мотив». Ми визначаємо його як внутрішню мотивацію людини, що виявляється в сукупності детермінантів, пов'язаних з факторами зовнішнього середовища, які провокують реакцію людини та змушують її організовану та цілеспрямовану діяльність здійснювати міграційний рух. Зазначимо, що це середовище зумовлене детермінантами, які діють як у країнах міграційної пари, так і в міграційних коридорах, що утворюються між країнами.

Принцип тривалості (темпоральності) міграційних досліджень ґрунтується на тому, що процес міжнародної міграції характеризується параметрами тривалості та стійкості, які необхідно враховувати при аналізі міграційних пар, їх прогнозі та вивченні передумов та засобів регулювання міграції.

Цей принцип у дослідженнях міжнародної міграції слід враховувати в рамках визначення параметрів міграційних коридорів та характеризувати за допомогою таких показників:

- 1) тривалість, протягом якої спостерігаються значні міграційні переміщення між країною походження та призначення;
- 2) стійкість міграційних потоків.

Отже, тривалість характеризує період існування міграційного коридору, тоді як стабільність свідчить про звуження чи розширення міграційного коридору між країнами міграційної пари з часом.

На основі аналізу існуючих робіт із проблем міжнародної міграції встановлено, що цей процес визначається переважно на основі фактичних даних про міграційні потоки. При цьому не враховуються потенційні міграційні потоки, які можна визначити, виходячи з наявності міграційних мотивів та подальшої практичної реалізації цього бажання.

Тому ми пропонуємо інтерпретувати принцип мобільності. У центрі уваги дослідження знаходиться вивчення реальних та потенційних міграційних потоків, які становлять основу формування емпіричної бази дослідження та визначають його методичний інструментарій.

Однак, виходячи з поставлених питань дослідження та сформульованих завдань, ми вважаємо за доцільне сформулювати інший принцип – принцип комунікації. Це розширює предмет дослідження з допомогою додавання існуючих комунікаційних зв'язків усередині міграційних мереж, і навіть зв'язків між суб'єктами міжнародних економічних взаємин у сфері міжнародної міграції.

Таким чином, створено модель теоретичної та концептуальної основи дослідження міжнародних проблем міграції (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Теоретико-концептуальні основи вивчення проблем міжнародної міграції

Примітка. Сформовано автором на основі джерела [13].

Теоретико-концептуальні основи, створені в результаті дослідження, служать досягненню поставленої мети і дозволяють науково обґрунтовано підійти до вирішення питань, виявлених на основі аналізу актуальних для дослідження теорій міграції.

Зазначимо, що класифікація людських ресурсів за їхніми демографічними характеристиками (статтю, віком та соціальним статусом) має сенс, оскільки статево-вікова структура людських ресурсів країни визначає їх здатність формувати демографічні та трудові ресурси в майбутньому. Мігранти являють собою неоднорідні групи, та їх особистісні характеристики, такі як вік, освіта і стать, істотно відрізняються від характеристик населення приймаючого суспільства. Зокрема, статево-вікова структура населення визначає його репродуктивну здатність і, таким чином, потенційно означає, перш за все, здатність відтворювати трудові ресурси для національних ринків праці в довгостроковій перспективі. Тобто розміщення населення має враховуватися з погляду його демографічної цінності, тобто здатність до природного відтворення, і тому при аналізі стану людських ресурсів слід враховувати і віковий ценз у його прив'язці з репродуктивною спроможністю.

У працях Г.В. Герасименко та О.В. Позняка розглянуто ряд докладних висновків з розглянутих нами тем, які зазначають: «Наукові дослідження міграційних процесів уже давно припускали, що абсолютна більшість трудових мігрантів — чоловіки, які є основними годувальниками сімей, тоді як жінки несуть відповідальність за дітей та роботу вдома під час свого перебування вдома. Традиційно жінки не вважали суб'єктами міграції або вважалися «залежними» і «вторинними» мігрантами, які супроводжують свою сім'ю або чоловіка [9]». Зокрема, до основних особливостей гендерної трансформації міграційних процесів вони відносять такі тенденції: «1) фемінізація міжнародної міграції – прискорене зростання кількості та частки жінок серед міжнародних мігрантів; 2) зміна ролі жінки в сім'ї, суспільстві та економіці; 3) професійна гендерна сегрегація та сегментація міжнародного ринку праці; 4) підвищена вразливість жінок-мігрантів до дискримінації, експлуатації та порушень прав людини, включаючи торгівлю людьми» [9].

Міжнародна міграція людських ресурсів (за віковими групами). У контексті вікової структури міграційних потоків слід наголосити на їхньому можливому зв'язку з демографічними ризиками. Можна сміливо сказати, що міграція населення продуктивного (з погляду економічної діяльності) і репродуктивного віку (з погляду здатність населення до природного відтворення) дозволяє країні виробити власну гео економічну стратегію для майбутнього, що має значні демографічні та трудові ресурси, що в цілому пояснює відповідний драйвер майбутнього виробництва.

На основі теорії міграційних мереж слід також розглянути проблему зростаючої схильності членів сімей мігрантів переїжджати в іншу країну з метою возз'єднання сімей або полегшення мігрантам виконання обов'язків догляду за сім'єю (за літніми батьками, дітьми). Отже, практично існує тенденція, коли сімейні міграції починають формувати міграційні мережі з кількох поколінь у місці призначення.

Регулювання переваг та ризиків міграції людських ресурсів має ґрунтуватися на диференціації цих ресурсів, оскільки їх вплив на демографічний та трудовий потенціал країни по-різному для окремих категорій мігрантів. Зокрема, нормативні акти можуть вимагати положення, що забезпечують рівний доступ до економічних благ для чоловіків і жінок, сприяння працевлаштуванню молоді та людей похилого віку, а також адаптацію пакетів соціальних програм для різних груп населення.

Окремим напрямом міграційних досліджень є тема студентської міграції. Так, Є.О. Ляшенко наголошує, що «ця міграція виконує специфічну соціальну функцію, пов'язану з інтернаціоналізацією освіти та розвитком високопрофесійних ресурсів, які по суті є інтелектуальним глобальним капіталом суспільства» [51, с. 207]. Проте, на наш погляд, проблема студентської міграції до країни походження полягає у проблемі повернення молодих людей після завершення навчання, що нині спостерігається і в Україні.

При цьому навантаження мігрантів на ринку праці визначається освітньою та професійною структурою мігрантів, а також галузевою структурою економіки країни міграційної пари. У зв'язку з цим слід додати кілька коментарів:

1) структурне безробіття країни походження в умовах низької заробітної плати провокує міграцію працівників різних освітньо-професійних груп. Однак та сама ситуація в країні призначення визначає потенційні ніші на ринку праці для працевлаштування мігрантів;

2) невідповідність освітньо-професійної структури мігрантів і одержуваних ними робочих місць призводить до «марнування мізків» - людські ресурси використовуються неефективно в країні призначення і втрачають якісні характеристики, сформовані в ході професійної підготовки, а тому не можуть бути ефективно використані.

Тобто самі міграційні переміщення стають джерелом формування відповідних категорій ресурсів в країні призначення. У той же час окремі види міграції є каналами втрати людських ресурсів для країни походження, що зумовлює необхідність моніторингу та контролю окремих видів міграції в міграційній парі.

У довгостроковій перспективі необхідна також гармонізація міграційної та освітньої політики, що має призвести до позитивних результатів, оскільки адаптація освітніх програм до умов національної економіки, її галузевої та територіальної структури також допоможе збалансувати попит та пропозицію праці, зниження структурного безробіття, тому має сенс посилити академічну та наукову мобільність з метою підвищення освітнього рівня населення (переважно молодих спеціалістів) та набуття міжнародного досвіду. Зважаючи на доцільність активізації імміграції молоді та її інтеграції в освітній простір та ринок праці, урегулювання також вимагає від іноземних громадян здобуття освіти в країні, що потенційно означає збільшення трудових та демографічних ресурсів країни.

1.2. Інституційні фактори впливу на процеси регулювання міжнародної міграції людських ресурсів

На міграційні процеси значний вплив мають інститути, оскільки тривалість і стабільність міграційних потоків, а також існуючі реальні або потенційні міграційні коридори характеризуються особливим інституційним середовищем. Однак середовище, в якому відбуваються не тільки міграція, а й усі економічні, соціальні, політичні, екологічні, культурні та інші процеси, також відрізнятимуться між різними міграційними парами. А їхній зв'язок із процесами міграційних рухів визначає відповідний вплив інституційної структури та зв'язків між ними на міжнародну міграцію людських ресурсів.

Людські ресурси є двигуном конкурентоспроможності країни та її готовності до майбутнього виробництва. Тому вважаємо, що роль інституційного середовища міграційних процесів визначається її здатністю забезпечувати реалізацію стратегічних інтересів.

Для забезпечення виконання цих завдань теоретичні основи функціонування інститутів мають бути більш детально розглянуті в контексті їх значення для регулювання міграційних процесів.

Виходячи з того, що основною метою інститутів є зниження невизначеності у суспільстві шляхом створення сталої структури взаємодії між членами суспільства, ми вважаємо за доцільне проводити дослідження за рівнями їх функціонування (міжнародний, регіональний, національний тощо), а також враховувати типи інститутів (формальні та неформальні). Під формальними інститутами ми розуміємо правила, які створюються навмисно, діють у явній формі як обмеження варіантів дій особистості та захищаються державою, а під неформальними інститутами ми розуміємо правила, які обмежують поведінку особистості, однак вони не фіксуються в письмовій формі та захищаються іншими механізмами. Формальні інститути – це спеціально створені, прописані правила, які передбачають набір допустимих альтернатив поведінки людини у певних ситуаціях. Для їх реалізації та дотримання створюється спеціальна інституційна структура, дія якої

обмежується інструментами правил, норм і положень. Неформальні інститути – правила та їх сукупність, які не закріплені письмово і мають обмежувальну та мотивуючу дію, що реалізується в соціальних механізмах (наслідування, заохочення тощо).

При цьому слід враховувати сукупність неформальних інститутів, зокрема інформацію, яку розповсюджують суб'єкти неформального інституційного середовища. Дії неформальних інститутів не вимагають створення інституційного суб'єкта їх регулювання, а підтримуються повторюваними діями людини чи інших осіб, інформація про які поширюється формальними чи неформальними каналами. Формування міграційного мотиву особистості зазвичай визначається його власними уподобаннями, але перебуває під впливом соціально прийнятих норм, традицій та інформації про міграційний досвід людей з його оточення та представників міграційних мереж. Таким чином, підхід представників інституціоналізму до інтерпретації явищ економічного, політичного, соціального та суспільного життя заснований не на індивідуальній, а на груповій оцінці того чи іншого явища.

На думку В. В. Борщевського та К. Куцаб-Бонка: «неформальні інститути засновані на цінностях, неписаних правилах, традиціях, діловій культурі та стереотипах економічної поведінки, що укорінилися з різних сторін кордону». Розвиток неформальних інститутів дуже тісно пов'язаний із спільним функціонуванням суб'єктів соціально-економічного простору прикордонного регіону» [3]. На основі моделей взаємовідносин формальних та неформальних інститутів виявлено прояв цих моделей в інституційному середовищі регулювання міжнародної міграції людських ресурсів (рис. 1.2).

Складність та багатofакторність міграційних процесів потребує дослідження проблем міжнародної міграції (особливо у контексті посилення її міждисциплінарної проблематики) та розробки обґрунтованої класифікації, що дозволяє провести подальшу диференціацію факторів відповідного інституційного середовища міграційних процесів. На практиці відсутність

розвиненої класифікації та понятійно-категоріального апарату такого типу, узгодженого між країнами та в національному законодавстві, ускладнює збір та статистичну обробку інформації про розміри та інтенсивність міграційних потоків між країнами, розміри міграційних центрів, а також чисельність окремих категорій мігрантів відповідно до їх правового статусу та ін. Крім того, інститути, що регулюють цей статус, різняться залежно від статусу суб'єктів міжнародних економічних відносин та відповідних інституційних суб'єктів регулювання міграційних процесів. А неточність термінології щодо видів міжнародної міграції, а також системи класифікаційних ознак призводить до проблем комунікації між такими інституційними суб'єктами з питань регулювання процесів, що вивчаються. Це проявляється у проблемах формування та моніторингу статистичних показників та втраті контролю над ними.

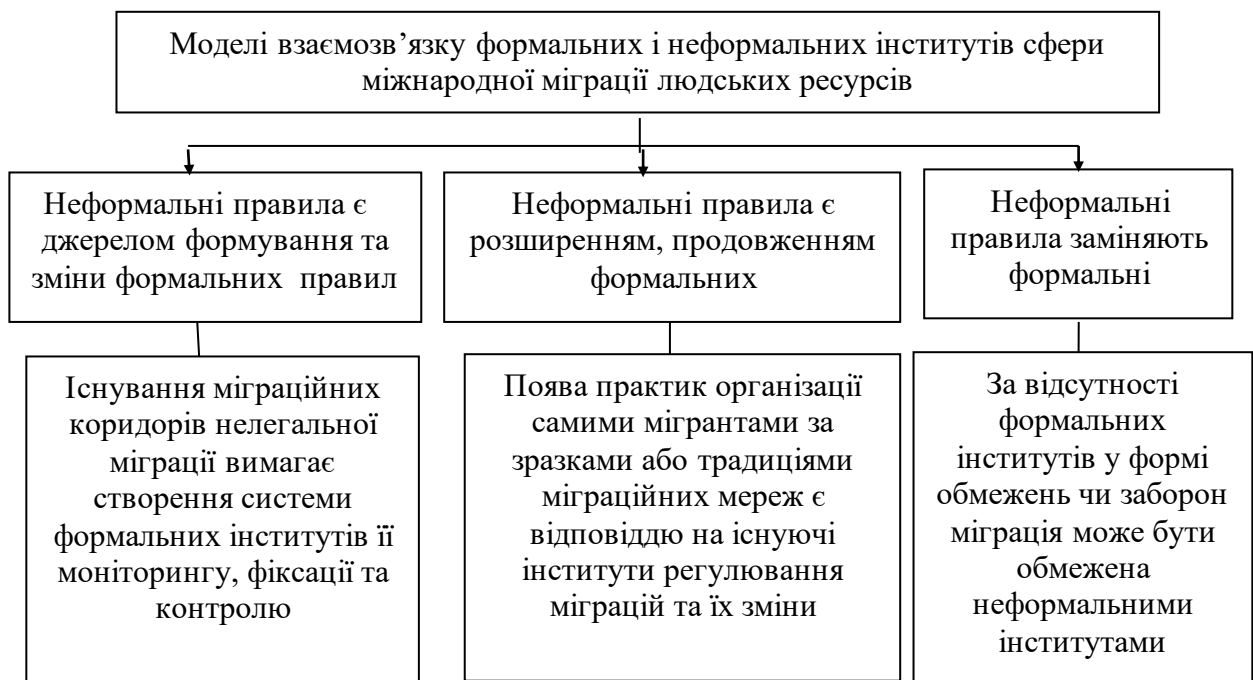

Рис. 1.2. Моделі взаємозв'язку формальних та неформальних інститутів середовища регулювання міжнародної міграції людських ресурсів

Примітка. Складено автором на основі джерела [3].

У результаті інформація з неякісними і неспівставними показниками передається між рівнями суб'єктів міжнародних економічних відносин у сфері міграції та їх взаємодії та не забезпечує надійної інформаційної бази

для регулювання міжнародної міграції людських ресурсів. Це призводить до неможливості адекватно оцінювати масштаби міжнародної міграції, контролювати повноту податкових надходжень, пов'язаних із трудовою міграцією, а також обсяг бюджетних трансфертів на підтримку вразливих категорій мігрантів та забезпечення їх прав. Виходячи з позицій інституційного підходу, ми вважаємо, що така класифікація має бути зважена з точки зору її відповідності існуючим інституційним умовам розвитку міграційних процесів (системам міжнародного та національного законодавства, прийнятим концептуальним принципам та методам статистичних досліджень міграційних процесів).

Крім того, у Довіднику МОМ також висвітлюється незаконне ввезення мігрантів (*smuggling of migrants*), яке визначається як «надання з метою одержання, прямо або посередньо, будь-якої фінансової або іншої матеріальної вигоди, незаконного в'їзду до будь-якої Держави-учасниці будь-якої особи, яка не є її громадянином або не проживає постійно на її території» [34, с. 17]. Дане визначення подано в ст. 3(а) Протоколу проти незаконного ввезення мігрантів по суші, морю та повітрю, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятого резолюцією Генеральної Асамблеї 55/25 від 15 листопада 2000 р. Також у Довіднику визначено підтримувану міграцію як «рух мігрантів, що відбувається за підтримки держави, кількох держав або міжнародної організації як протипагу стихійній, самостійній міграції» [34, с. 19].

Визначення такої ознаки класифікації міжнародної міграції також відповідає інституційному підходу з погляду врахування статусу суб'єкта організації міграційного руху (формальних та неформальних (нелегальних) інститутів) як вихідний параметр визначення статусу самого мігранта. Виходячи з цього, з метою побудови системи регулювання міжнародних міграційних процесів, їх аналізу та контролю запропоновано доповнити існуючі класифікації міжнародної міграції додатковими характеристиками

відповідно до необхідності формування та аналізу даних про міграційні переміщення (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Пропозиції щодо доповнення класифікації міграції

Ознака	Види міграції за ознакою
За наявністю міграційних потоків між країнами міграційної пари	Існуюча
	Потенційна
За напрямками міграційних потоків в межах міграційної пари	Одностороння
	Двостороння
За ступенем інтеграції країн міграційної пари	Внутрішньорегіональна
	Зовнішньорегіональна

Примітка. Складено автором.

Розглянемо докладніше запропоновані класифікаційні ознаки, щоб довести доцільність їх використання регулювання міграційних процесів. Залежно від наявності міграційних потоків між країнами міграційної пари це існуюча міграція (існують реальні міграційні потоки між країнами, що історично склалися) або потенційна міграція (фактичні міграційні потоки між країнами відсутні, але у зв'язку з існуючими інституційними вимогами до міграційних угод (інтеграційні угоди, безвізовий режим) можливі та ймовірні).

Виявлення такої ознаки міграційної класифікації дає змогу визначити напрями державного міграційного контролю на основі врахування ризиків різного характеру. Таким чином, існуюча міграція та досвід управління відповідними міграційними переміщеннями в окремих міграційних парах дозволяють враховувати попередній досвід міграційного контролю (дозвільні документи двох країн, які використовуються на практиці протягом певного періоду часу, особливості візового режиму), а також типологію порушень міграційного законодавства, поширених за окремих напрямків. У той самий час потенційна міграція означає, що немає реального досвіду її регулювання

та контролю, а є лише вимоги міграційного законодавства, дотримання яких практично не відпрацьовано.

За взаємним просторовим розташуванням країн міграційної пари розрізняють континентальну міграцію (переміщення населення між країнами міграційної пари, розташованими на одному континенті) і міжконтинентальну міграцію (переміщення населення між країнами міграційної пари розташованої на різних континентах). Взаємне розташування країн визначає інфраструктурні характеристики міграційного руху (зокрема вид наземного транспорту (автомобільний або залізничний), повітряного або водного транспорту, що використовується для переміщення в іншу країну). На кожному виді транспорту створюється пасажиропотік мігрантів, що створює відповідне навантаження на прикордонну інфраструктуру. Таким чином, опис характеру транспортних переміщень усередині кожної міграційної пари дозволяє на практиці визначити потребу в кадровому, матеріально-технічному та інфраструктурному забезпеченні роботи митних органів з контролю окремих пасажиропотоків з кожної міграційної пари.

Залежно від напрямку міграційних потоків усередині міграційної пари слід розрізняти односпрямовану та двосторонню міграцію. Зокрема, коли дві країни утворюють лише одну міграційну пару та відіграють фіксовані ролі країни походження та призначення, під час укладання двосторонніх угод, що регулюють міграцію, спостерігатиметься асиметрія положень взаємної міграційної політики. Це пояснюється тим, що, як правило, одна країна завжди буде донором людських ресурсів (з відповідною зацікавленістю скорочення втрат через міграцію свого населення, делегування зобов'язань із соціального забезпечення мігрантів країні призначення тощо) а інша країна буде їх реципієнтом (у цьому випадку, швидше за все, спостерігатиметься протекціоністський та селективний формат міграційної політики, пов'язаний з ймовірним припливом нелегальних чи ризикованих категорій мігрантів, здатних викликати конфліктність суспільства). Приклади – США та Мексика.

Якщо країни міграційної пари можуть утворити і зворотну міграційну пару (наприклад, Індія та Бангладеш), то міграційна політика буде побудована за збалансованою моделлю, що охоплює взаємні права та обов'язки сторін (країн) щодо міграційного контролю мігрантів, соціальних гарантій для них, можливості спрощення систем оподаткування трудових доходів. У цілому нині цей підхід слід використовувати щодо моделей побудови положень міграційної політики, орієнтуючись на найбільш значимі міграційні потоки і визначаючи формат умов двосторонніх угод про уникнення подвійного оподаткування, про соціальну захищеність мігрантів, захист своїх прав. Залежно від рівня інтеграції країн міграційної пари розрізняємо види міграції:

1) внутрішньорегіональна – міграція всередині інтеграційних об'єднань, які забезпечують вільне пересування осіб (міграція всередині міграційної пари, між країнами яких існує вільне переміщення осіб, наприклад, згідно з положеннями угод про інтеграційні об'єднання, спільний ринок чи економічний, політичний союз);

2) зовнішньорегіональна – міграція за межі інтеграційних об'єднань або всередині тих, у яких не передбачено вільне пересування осіб (міграція всередині міграційної пари, між країнами яких згідно з умовами договору вільне пересування осіб не передбачено). Наприклад, між країнами, які не входять до інтеграційного союзу, зони вільної торгівлі чи митного союзу.

Таким чином, залежно від ступеня інтеграції країн міграційної пари, міграційні потоки відбуваються як в інституційному середовищі країн міграційної пари, так і в інституційному середовищі регіонального інтеграційного об'єднання.

За результатами вивчення існуючих класифікацій міжнародної міграції було сформовано узагальнену класифікацію міжнародної міграції. Застосування описаного підходу до класифікації міграції, що полягає у систематизації класифікаційних ознак за трьома групами, дозволяє визначити основу для комплексного розгляду міграції людських ресурсів з точки зору:

1) просторово-часові параметри міграційних переміщень (група характеристик, заснованих на просторово-часових параметрах), що визначають специфіку використання існуючих транспортних коридорів, навантаження на окремі країни та території, частоту переміщень та ймовірність її циклічного повторення також впливає на рівень витрат, пов'язаних з міграцією.

2) сформоване інституційне середовище та характер впливу суб'єктів формального та неформального інституційного середовища на формування міграційних мотивів та параметрів міграційних рухів (за інституційними параметрами). При цьому в основу класифікації покладено принцип зв'язку, оскільки це інституційна складова міжнародного міграційного середовища;

3) стратифікаційні групи людських ресурсів та характер їх міграційної мотивації (група характеристик, що відповідають параметрам людських ресурсів), що визначає відповідний механізм використання людського потенціалу в економіці країн міграційної пари. Ця група характеристик відповідає принципу мобільності щодо міжнародної міграції, оскільки різні стратифікаційні групи людських ресурсів по-різному мобільні, мають різні за інтенсивністю міграційні мотиви, отже, переслідують різні міграційні цілі.

Використання запропонованої класифікації міжнародної міграції у діяльності інституційних суб'єктів, що регулюють міграційні процеси, дозволить упорядкувати формування даних про переміщення людей та підвищити якість інформації, яку інституційні суб'єкти використовують для моніторингу та контролю міграційних потоків.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ПУБЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ

2.1. Оцінка впливу ризиків на міжнародну міграцію людських ресурсів

Загострення соціо-гуманітарних та екологічних проблем, військово-політичні конфлікти, виснаження природних ресурсів та інші глобальні проблеми людства є головними передумовами міграційних процесів в світі. Людський капітал є найважливішим фактором розвитку, і його значні втрати ускладняють економічне відновлення. У цьому контексті особливу роль (у їх збереженні чи втраті) відіграють міграційні процеси, пов'язані найчастіше з виїздом значних людських мас зі своїх «традиційних» місць життєдіяльності до інших (більш безпечних) регіонів країни чи навіть за кордон. Відплив робочої сили (з різних причин) не є чимось незвичайним. Радше навпаки — переважна більшість країн у ті чи інші періоди зіштовхується з відпливом робочої сили, дефіцитом працівників та ін. Загалом, при аналізі міграційних процесів частіше увага зосереджується на вигодах, ризиках і втратах, які міграційні потоки привносять до країни спрямування (таких потоків). Водночас вважається, що країна-експортер населення/робочої сили несе значні економічні, соціальні, гуманітарні втрати. Хоча у більшості випадків це справедливо, однак, по-перше, не слід забувати й про певні можливості й позитивні аспекти для країни-експортера. По-друге, негативними наслідки будуть тільки у випадку, якщо держава займає пасивну позицію у проблематиці виїзду громадян за кордон на постійне або довготривале місце перебування.

Водночас Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (UNDP) визнала надмірну міжнародну міграцію (*exces sive international migration*), як одну з шести головних загроз глобальної безпеки людства XXI ст. «Реальні загрози безпеки людства у наступному столітті виникнуть більше від дій

мільйонів людей, ніж від агресії декількох націй – загроз, які набуватимуть різних форм, таких як:

- неконтрольоване зростання населення;
- відмінності в економічних можливостях;
- надмірна міжнародна міграція;
- погіршення стану навколишнього середовища;
- виробництво та незаконний оборот наркотиків;
- міжнародний тероризм.

На розвиток міжнародних економічних відносин впливає глобалізація світового господарства – незалежні держави є активними гравцями на всіх міжнародних ринках, орієнтуючи внутрішню політику на досягнення геополітичного домінування та забезпечення міжнародної конкурентоспроможності. А глобальні економічні тенденції зумовлюють кон'юнктуру на ринках незалежних держав, посилюючи відкритість національних економік та їх взаємопов'язаність. В умовах глобалізації – розширення і збільшення протяжності та інтенсивності економічних, культурних і фінансових зв'язків у всьому світі – ми все більше живемо не в просторі місць, а в просторі потоків. Таким чином, глобалізація характеризується посиленням взаємозалежності національних економік, їх взаємопроникненням та утворенням регіональних інтеграційних об'єднань, а також відповідним зростанням їх значення у формуванні структури міжнародних економічних відносин. Формується нова світогосподарська картина світу, у якій відбувається переосмислення значення військово-політичного домінування, посилюється важливість геоекономічної стратегії держав та регіонів, а їх вплив виходить за межі політичних кордонів, поширюючись на економічні анклави.

Про негативні наслідки глобалізації говорять Н.В. Стукало та А.О. Сімахова, називаючи найбільш значимими «глобальні кризи, конфлікти, брак ресурсів, голод, соціальну нерівність, відсутність питної води, емігрантів, втрату традицій та культурних особливостей, забруднення

навколишнього середовища тощо» [39, с. 36]. На нашу думку, досягненню глобальних цілей, зокрема цілей сталого розвитку та подолання таких глобальних проблем слугує регіоналізація економічного розвитку, оскільки економічне відокремлення певного регіону світу та активізація і гармонізація у ньому властивих економіко-соціальних, політико-безпекових, культурно-етнічних процесів трансформує місце та значення регіону у геоekonomічному просторі, визначаючи сфери його економічного впливу.

Таким чином, визначимо геоekonomічну трансформацію, яка, на нашу думку, пов'язана з посиленням геоekonomічних ризиків як сукупності загроз, якими характеризується геоekonomічний простір, що визначило посилення ролі інституційних суб'єктів різного рівня у їх регулюванні та мінімізації.

В цьому аспекті виключну роль у нівелюванні або зниженні таких ризиків відіграють наднаціональні інститути (регіональні та міжнародні організації). Саме їх А.С. Філіпенко назвав «міжнародним режимом» – системою інститутів на глобальному рівні [40].

Глобалізація трансформує просторовий вимір міжнародних економічних відносин у зв'язку з тим, що на противагу класично вимірюваним координатам економічного простору (географічні координати меж регіонів, країн, міст, розміщення ресурсів та торгових шляхів), приходять координати складно уявні – віртуальні. Адже віртуалізація суспільних, економічних, політичних, культурних та інших процесів, на нашу думку, є геоekonomічною трансформацією, яка визначає формат сучасної економічної взаємодії, її площину, обсяги. Як вказують Д.Г. Лук'яненко та Т.О. Галахова, «безпрецедентна за масштабами і динамікою економічна глобалізація, розвиваючись у руслі науково-технологічного прогресу на засадах інформатизації ведення бізнес-діяльності за мережевим принципом, характеризується інноватизацією, інтелектуалізацією та креативізацією» [20]. Вони відводять цим процесам виключну роль у формуванні нової парадигми «глобального розвитку із новітньою композицією факторів конкурентоспроможності, коли її основою

стає людський та інтелектуальний капітал» [20]. Тому сучасні економічні відносини, в тому числі і у сфері міжнародної міграції характеризуються багатовекторністю та багатовимірністю простору економічної та соціальної взаємодії (на основі принципу просторовості та комунікації при дослідженні проблем міжнародної міграції), а сама міграція набуває значення процесу перерозподілу людських ресурсів в контексті трансформації композиції факторів конкурентоспроможності. Зауважимо, що дана трансформація визначається розвитком сфери інформації та телекомунікацій, а тому в межах дослідження вважаємо за необхідне проаналізувати тенденції розвитку даної сфери та отримання країнами на її основі переваг. Зокрема, за словами Ю.В. Макогона та Т.С. Медведкіна, «поява всесвітньої інформаційної павутини докорінно змінює світову систему комунікацій, виводить на принципово новий рівень можливості обміну і передачі інформації і стає фундаментом формування шостого, поки ще гіпотетичного, технологічного укладу, який буде ґрунтуватися на синтезі комп'ютерних технологій з нанотехнологіями та біотехнологіями» [22].

Аналізуючи тенденції глобалізаційних процесів та геоекономічних трансформацій можна зробити висновок про суб'єктний характер трансформації інституційного середовища геоекономічного простору, що означає появу ряду нових суб'єктів в процесі глобалізації світової економіки та ускладнення міжнародних економічних відносин. Узагальнення визначених нами вище геоекономічних трансформацій та їх вплив на міжнародну міграцію людських ресурсів та її регулювання продемонстровано в таблиці 2.1.

Виходячи з того, що цілі країн світу у використанні різних категорій людських ресурсів є різні, вважаємо, що окремо слід розглядати закономірності міграції людських ресурсів та їх вплив, у різних за рівнем економічного розвитку країнами. Крім розвинених країн світу, окремо слід звернути увагу на:

Таблиця 2.1

Вплив ризиків гео економічних трансформацій на міжнародну міграцію людських ресурсів

№	Види ризиків гео економічних трансформацій	Вплив гео економічних трансформацій на процеси міграції людських ресурсів
1.	Регіоналізація та глокалізація гео економічного простору, що обумовила появу та зміцнення регіональних інтеграційних об'єднань	Регіоналізація економічного розвитку шляхом посилення регіональної інтеграції країн обумовлює трансформацію векторів міжнародних міграцій, створюючи більш сприятливе інституційне середовище для інтенсифікації міграції людських ресурсів всередині інтеграційного утворення
2.	Посилення гео економічних ризиків як сукупності загроз, якими характеризується гео економічний простір, що визначило посилення ролі інституційних суб'єктів різного рівня у їх регулюванні та мінімізації	Потреба регулювання економічних процесів (в тому числі міграції людських ресурсів) у глобальному економічному середовищі та на регіональному рівні обумовлює функціонування наднаціональних інституційних суб'єктів такого регулювання (міжнародних організацій), а отже спричиняє перехід відповідних функцій державного управління на новий ієрархічний рівень
3.	Трансформація транснаціональних корпорацій у наднаціональні центри економічного розвитку на основі концентрації економічних ресурсів	Транснаціоналізація бізнесу є передумовою руху кваліфікованої робочої сили між структурними підрозділами транснаціональних корпорацій, обумовлюючи міграцію трудових ресурсів (в тому числі бізнес-міграції), підвищення кваліфікації робочої сили шляхом отримання додаткового досвіду роботи в ТНК, сучасних знань та навичок
4.	Трансформація гео економічного простору, розвиток інфраструктури та укріплення позицій глобальних міст	Характеризуючись високою концентрацією продуктивних сил на своїй території та будучи інвестиційно привабливими, такі міста слугують центрами тяжіння фінансових та трудових ресурсів, створюючи передумови для продуктивної зайнятості населення (в тому числі мігрантів)
5.	Структурні зміни у національних економіках та світовому господарстві у зв'язку з бурхливим науково-технічним розвитком та активізацією інновацій	Науково-технічний розвиток сприяє впровадженню інновацій та трансферу технологій, створює передумови для зміни кон'юнктури національних та регіональних ринків робочої сили, чинить позитивний вплив на розвиток сучасної інфраструктури, а отже трансформує вектор на інтенсивність міжнародних економічних відносин, зокрема в частині формування та використання людського потенціалу
6.	Віртуалізація економічних та інших процесів на основі розвитку сфери інформації та телекомунікацій	Розвиток сфери інформації та телекомунікацій стає одним з факторів глобального економічного лідерства, оскільки формує сучасну інфраструктуру міжнародних економічних відносин, забезпечує динамічність економічних процесів та віртуалізує простір їх перебігу. В цих умовах міграція людських ресурсів, з одного боку, підтримується посиленням комунікативними зв'язками в межах міграційних мереж та в процесі здійснення міграційних переміщень, а з іншого, отримує інструментарій технічної підтримки здійснення грошових переказів

Примітка. Складено автором.

1) нові індустріальні країни (НІК) з високим рівнем індустріального розвитку та інновацій, економікою якісно нового рівня та значними конкурентними перевагами. Так, Макао та Сінгапур за показником ВВП на душу населення зайняли 3 та 10 місця у світі, відповідно [49]. За номінальним ВВП до 15 країн-лідерів увійшли Індія, Бразилія, Південна Корея, Мексика, посівши 7, 9, 11 та 15 місця, відповідно. Інноваційністю розвитку можна пояснити також високі показники розвитку ІКТ Південної Кореї та Гонконгу (1 та 9 місця [55]), а також ІЛР Сінгапуру та Гонконгу (6 та 12 місця [53]).

2) нафтодобувні країни з надзвичайно високими показниками ВВП на душу населення, проте значним економічним розшаруванням та бідністю. За даними Світового економічного форуму, Катар, Бруней, Кувейт, ОАЕ та Саудівська Аравія за показником ВВП на душу населення посідають, відповідно, 1, 5, 6, 9 та 13 місця у світі, однак, мають низький рівень ІЛР. Це не компенсується лідерством на ринках енергетичних ресурсів, нестабільність на яких негативно позначається на макроекономічних показниках країн, зниженні попиту на робочу силу, сформовану за рахунок мігрантів;

3) найменш розвинені аграрні країни з надзвичайно низьким рівнем життя населення (найбідніші у світі та недостатньо конкурентоздатні на світових ринках). За показниками ВВП на душу населення вони є останніми у світі (від 394 дол. США до 1490 дол. США), проте, за темпами приросту ВВП окремі з них потрапили до 15 країн лідерів (Ефіопія, М'янма, Конго).

Узагальнюючи тенденції та риси окремих країн, з точки зору їх реагування на гео економічні трансформації та з урахуванням особливостей гео економічного впливу в межах регіональних інтеграційних об'єднань поділимо ці країни на: країни-лідери та периферійні країни. Відповідні риси вказаних країн ідентифіковано та описано в таблиці 2.2.

Поділ країн в залежності від їх залучення до процесів міжнародної міграції
людських ресурсів

Група країн	Відмінні риси участі країни процесах міжнародної міграції
Країни-лідери економічного розвитку	<ol style="list-style-type: none"> 1. Орієнтовані на провадження політики залучення мігрантів з високим рівнем кваліфікації, орієнтуючись на побудову економіки знань. 2. Можуть виступати як країнами донорами людських ресурсів (переважно у інші країни-лідери), так і країнами-реципієнтами (як з інших країн-лідерів, так і периферійних країн). 3. Характеризуються високим рівнем розвитку інституційного середовища регулювання міграційних процесів. 4. Незначна кількість вимушених емігрантів поряд зі значною кількістю біженців та шукачів притулку. 5. Посилена антиімміграційна полеміка
Периферійні країни	<ol style="list-style-type: none"> 1. Орієнтовані на провадження політики експорту мігрантів з метою максимізації величини грошових переказів, за рахунок яких підвищується рівень життя в країні. 2. Можуть виступати як країнами донорами людських ресурсів (переважно у країни-лідери), так і країнами-реципієнтами (як правило з периферійних країн з нижчим рівнем економічного та людського розвитку). 3. Характеризуються низьким рівнем розвитку інституційного середовища регулювання міграційних процесів. 4. Значна кількість вимушених мігрантів (переважно постконфліктних), які циркулюють між периферійними країнами одного регіону у пошуках притулку

Примітка. Складено автором.

Отже, оцінюючи міжнародний рух людських ресурсів в контексті гео економічних трансформацій можна зробити наступні висновки:

- 1) загальні тенденції гео економічних трансформацій чинять вплив на рух людських ресурсів та віддачу від їх використання у часі та просторі;
- 2) можливості, обсяги та характер використання ресурсів у часі і просторі обумовлюються особливостями країни або регіону (регіонального інтеграційного об'єднання) походження та призначення людських ресурсів, а також інтенсивністю дії факторів «притягування-виштовхування» (до них слід віднести фактори економічного, соціального, екологічного, політичного та культурного середовища, а також специфічні ризики окремих країн та регіонів, військово-політичні та національно-етнічні конфлікти, природні катастрофи тощо);

3) інституційне середовище країн/регіонів походження і призначення людських ресурсів визначають інтенсивність дії факторів притягування і виштовхування на формування міграційних потоків. Посилення глобалізаційних процесів обумовило інтенсифікацію міграційних процесів, які на сьогодні в умовах ускладнення соціально-економічних умов життя населення, постконфліктного стану окремих країн та регіонів, численних гуманітарних проблем є одним з шляхів фізичного порятунку людей, забезпечення підвищення рівня життя населення та отримання домогосподарствами доходів в умовах фінансових проблем у країні походження.

Катастрофічні зміни клімату на сьогодні надзвичайно гостро стоять на порядку денному глобального діалогу щодо перспектив та проблем світового розвитку. Вони можуть проявлятися по-різному – від екстремальних кліматичних подій (їх ефект виявляється вже в короткостроковому періоді) до мінливості температурного режиму та тривалих кліматичних змін (їх вплив стає відчутним у довгостроковій перспективі, переважно через скорочення територій, придатних для життя та ведення господарства, скорочення та погіршення якості природних ресурсів, знищення флори та фауни тощо). Зміни клімату та екстремальні кліматичні події якраз і відносяться до еколого-природничого типу таких ризиків, адже руйнування та втрати, спричинені відповідними подіями, розбалансування господарських систем є загрозою для реалізації гео економічної стратегії країни та призводять до втрати її конкурентних переваг на світових ринках.

Ситуація погіршується важкою санітарно-епідеміологічною ситуацією, адже кліматичні загрози торкаються в багатьох випадках регіонів з нижчим рівнем соціально-економічного розвитку. Нині у 663 млн. осіб все ще відсутній доступ до покращених джерел питної води, ще 1,8 млрд. осіб в усьому світі використовують забруднені джерела питної води (в цілому ж дефіцит води зачіпає понад 40% населення світу) [42].

Проблеми еколого-природничого походження охоплюють ризики глобальних кліматичних змін та природних катастроф. Протягом 1985-2014 рр. у світі відбулося 9123 природні катастрофи, за даними Статистичного департаменту ООН. Протягом останніх 30 років від природних катастроф постраждало 5923,9 млн. осіб, а їх наслідки стають все більш руйнівними [50, 54, 56], переважно через знищення економічних ресурсів та середовища існування людей, а також руйнування у результаті природних катастроф об'єктів інфраструктури та порушення господарських зв'язків.

Отже, загострення екологічних проблем та посилення іноді руйнівних кліматичних змін спричиняє міграційні переміщення населення, причому у випадку природних катастроф – стихійні переміщення. Це означає перерозподіл людських ресурсів між країнами та регіонами і зростання міграційного навантаження на них, яке виявляється у підвищенні тиску на робочі місця, об'єкти транспортної та соціальної інфраструктури, поширенні нетипових у регіоні хвороб, появі ризиків міжетнічних конфліктів.

Вплив еколого-природничих ризиків (як індикатора нестабільного навколишнього природного середовища у місцях проживання населення) слід аналізувати за їх групами:

- 1) природно-кліматичні ризики, які виявляються у двох формах (за інтенсивністю прояву) – екстремальні кліматичні події та кліматичні зміни;
- 2) екологічні ризики, які мають переважно антропогенний характер та чинять загрози життю та здоров'ю населення у довгостроковій перспективі, наприклад, шляхом впливу забруднюючих речовин (у повітрі, воді, ґрунтах) на організм людини, які накопичуючись призводять до погіршення стану здоров'я, хронічних захворювань тощо. Так само впливає на населення відсутність доступу до чистої питної води та безпечних продуктів харчування, а також до належних санітарних засобів.

Прогнозування міграцій у зв'язку з екстремальними кліматичними подіями та змінами кліматичних умов суттєво ускладнені природою даних процесів – у довгостроковому періоді настання таких подій не може бути

надійно передбачене, як і інтенсивність стихійного лиха, його географічна локація, тривалість тощо.

Непрямими наслідками екстремальних кліматичних подій як складової еколого-природничого типу геоекономічного ризику є ряд економічних наслідків (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Непрямі наслідки екстремальних кліматичних ризиків

№	Непрямий наслідок	Характеристика
1.	Порушення економічних зв'язків	Природні катастрофи призводять до порушення комунікаційних, транспортних та інших інфраструктурних зв'язків між постачальниками та покупцями, порушення існуючих контрактів
2.	Втрата ринків збуту	Полягає у звуженні ринку за рахунок втрат домогосподарств, фізичних втрат ресурсів (земельних ресурсів, засобів виробництва, трудових ресурсів)
3.	Скорочення або втрата робочих місць	Погіршення фінансового стану суб'єктів господарювання, скорочення попиту на товари та послуги, згорання або зникнення виробництв провокує скорочення або втрату робочих місць, знижується пропозиція праці та підвищується навантаження на робочі місця, що спричиняє зниження заробітної плати
4.	Зростання навантаження на територію	Зростання навантаження на території, неушкоджені або ушкоджені в меншій мірі у результаті стихійних лих. В цьому виявляються непрямі наслідки кліматичних змін на сферу сільського господарства, що є сферою постачання продовольства, знищення сільськогосподарського виробництва

Примітка. Складено автором.

Якщо ж говорити про кліматичні зміни, то вони мають не настільки динамічний характер та тривають роками та десятиліттями, а тому не є настільки відчутними для формування міграційних потоків. І не дивлячись на їх глобальне значення, місцеві громади з плином часу до них, як правило, адаптуються, пристосовують власну інфраструктуру та господарство до нових кліматичних умов.

В межах аналізу міграційних переміщень та оцінки впливу еколого-природничих ризиків на їх формування еколого-природничих ризиків, слід зауважити, що реакція населення на кліматичні зміни та екстремальні кліматичні події може виявитися у формуванні мотиву залишити місце свого

проживання та мігрувати в іншу країну. Проте, такий мотив залежить не тільки від інтенсивності самої кліматичної події чи зміни, а й переважно від соціально-економічного становища населення, рівня його первинної депривації та готовності долати негативні наслідки таких подій. У зв'язку з цим вважаємо, що одним із завдань регулювання міграційних переміщень має бути формування системи захисту населення від потенційних наслідків екстремальних кліматичних подій. Це дозволить знизити інтенсивність формування факторів «виштовхування» у країн, які постраждали внаслідок таких подій, тобто попередити стихійні міграційні переміщення та/або звузити фактичні еміграційні потоки.

Таким чином, важливість соціально-економічних характеристик країни походження, таких, як рівень економічного розвитку, рівень бідності та депривації населення країни, показники вразливості економіки, а також особливості регіонального розміщення населення та продуктивних сил проявляється у готовності країни до прийняття наслідків екологічних змін та катастроф.

Однією з тенденцій розвитку міжнародних економічних відносин, що чинить визначальний вплив на міграційну ситуацію в країнах та регіонах світу, є посилення військово-політичної нестабільності. Важливим фактором, що визначає зміну динамічних і структурних параметрів потоків міжнародної міграції, є істотне збільшення масштабів і просторових меж вимушеної міграції в результаті формування потужних осередків військово-політичної напруженості, етнічних конфліктів і екологічних катастроф.

Розвиток економічних процесів у світі, де політичні та етнічні конфлікти провокують численні людські жертви та економічний занепад, безпрецедентно інтенсивні вимушені міграції людських ресурсів набувають глобальних масштабів. В цьому проявляється, на нашу думку, геоекономічний вимір міграційних переміщень біженців та, відповідні, геополітичні проблеми і загрози загострення дезінтеграційної полеміки з причин посилення навантаження біженців на території країн їх притулку.

Світові тенденції геополітичного розвитку у XXI ст. характеризуються значним впливом військових конфліктів та терористичних актів на соціально-демографічне та економічне становище населення, баланс політичних інтересів тощо. Сьогодні в світі існує значна кількість військових конфліктів, які призводять до втрати людських ресурсів та збільшують кількість біженців та шукачів притулку. В загальному кількість військових конфліктів в світі має тенденцію до збільшення, а самі конфлікти мають стійкий характер – їх кількість з 41 у 2014 р. збільшилась до 50 у 2016 [48].

Поширення міграції біженців, з одного боку, пов'язана з безпековими ризиками, а з іншого – загострює ряд інших ризиків. Зокрема зростають:

- економічні ризики, адже наплив біженців є асиметричним навантаженням на територію країни притулку та її інфраструктуру;

- еколого-природничі ризики, у зв'язку зі зростанням щільності та концентрації розміщення населення, зокрема поселень (таборів) біженців, що визначає зростання інтенсивності експлуатації джерел прісної питної води, екологічне забруднення території, утворення відходів та порушення режиму поводження з ними;

- демографічні ризики, оскільки населення, що мігрує у статусі біженців, походить з країн з високим рівнем народжуваності (через високий рівень фертильності), а це визначає значний приріст населення та зміну його статево-вікової структури (хоча б на території розміщення біженців).

Охоплюючи масові урегульовані та неурегульовані переміщення осіб різних статево-вікових груп через державні кордони, міграційні потоки впливають на стан та динаміку розвитку соціально-демографічних та економічних систем приймаючих країн (далі – дослівно в термінології МОМ):

- 1) першої країни притулку («першої країни, в якій біженець або переміщена особа за межами своєї країни може отримати або отримала доступ до процедури визначення статусу біженця»);

2) третьої безпечної країни («країни, в якій шукач притулку, потенційно може мати доступ до ефективного режиму надання притулку, і в якій він фізично може бути присутнім до прибуття в країну, в яку він подає заявку на притулок»);

3) країни призначення («країна, що є основним місцем призначення міграційних потоків (врегульованих або нерегульованих)» [25]).

Військовий конфлікт на Сході України та спровоковане ним вимушене переміщення населення із зони бойових дій призвело до загострення проблем економіко-інфраструктурного та соціально-гуманітарного розвитку регіонів нашої держави, про що буде більш детально висвітлено в параграфі 2.2 магістерської роботи.

Таким чином, основний вектор політики країни проходження біженців повинен передбачати, на нашу думку чотири компоненти завдань:

- безпековий (полягає у формуванні системи моніторингу населення, що підпадає під ризики і потребує захисту від наслідків військово-політичних конфліктів з метою попередження формування факторів виштовхування);

- соціально-гуманітарний (визначає кроки країни проходження щодо попередження або усунення проблем у зонах виникнення збройних конфліктів);

- правовий (визначає необхідність формування належної документально-правової підтримки біженців, зокрема оперативну видачу документів та посвідчень, створення механізмів відновлення втрачених документів);

- рееміграційний (передбачає формування інституційного середовища повернення біженців у країни походження).

Надання притулку біженцям у цих країнах загострює політико-інтеграційну полеміку, викликану проблемами інтеграції та гуманітарної підтримки мігрантів. Необхідність урахування навантаження біженців на соціо-демографічні, територіальні та економічні системи приймаючих країн

обумовлена потребою обґрунтування напрямів впровадження міграційної політики відносно приймання біженців без загрози для національної безпеки країни, громадського порядку та сталого розвитку країни та регіону. На відміну від країни походження, країна призначення біженців стикається з численними проблемами їх розміщення та забезпечення.

Тому у країні призначення слід також виділити компоненти завдань:

- безпековий (забезпечення громадського порядку на етапах руху та розміщення біженців, дотримання їх прав і свобод);
- соціо-гуманітарний (створення соціально-економічних умов розміщення та перебування на території країни);
- правовий (створення механізмів визначення та відновлення документів біженців для забезпечення ідентифікації їх пособи, родинних зв'язків, походження, а також документальної підтримки реалізації їх прав);
- інтеграційний (конкретизація та доповнення положень соціальної, освітньої, інформаційної політик, політик зайнятості та охорони здоров'я нормами, що урегульовують реалізацію прав біженців на соціальну підтримку, здобуття освіти, працевлаштування та отримання послуг охорони здоров'я, що сприятиме інтеграції біженців у приймаючому суспільстві).

2.2. Аналіз міграційних процесів в Україні та Хмельницької області

Широкомасштабна збройна агресія росії змусила мільйони українських громадян залишити країну у пошуках безпеки. Багато хто з них уже повернувся додому або планує повернутися, а інші тільки планують виїхати. Демографічна ситуація в Україні у 2022 році швидко змінюється як кількісно, так і якісно. Ці зміни зачіпають соціально-економічну сферу, обороноздатність країни, її становище у світі та призводять до наслідків, які вплинуть на українську реальність у середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Еміграція українців, викликана російською агресією, потребує експертного та наукового осмислення, без якого неможлива розробка ефективних стратегій та державної політики у різних сферах.

Готовність українців виїжджати за кордон у пошуках безпеки змінювалася протягом 2022 року під впливом різних чинників: рівня безпеки у конкретному регіоні, надання основних інфраструктурних послуг та роботи, а також фінансових та інших можливостей країни. За офіційними даними, з початку активної фази військової агресії з боку населення України скоротилося на 6,7 млн осіб, а негативне сальдо міграції у 2022 році може становити 9,43 млн громадян. Масштаби поточної міграції перевищують усі показники періоду незалежності України, яку держава набула у 1991 році.

2022 року громадяни України шукали безпеки насамперед у країнах Європи. За даними УВКБ ООН, станом на 29 листопада 2022 року 7 891 977 громадян України були змушені залишити Україну, майже 4,8 млн з них отримали тимчасовий захист. Найбільше мігрантів прийняли Польща (близько 1,5 мільйона осіб) та Німеччина (близько 1 мільйона осіб). До десятки європейських країн, які найбільше втекли від війни українців, увійшли також Чехія (171,5 тис. осіб), Іспанія (150,4 тис. осіб), Туреччина (145 тис. осіб), Великобританія (141,5 тис. осіб) та Франція (118,9 тис. осіб), Словаччина (99,3 тис. осіб) та Молдова (95,4 тис. осіб) (рис. 2.1).

Частина українських громадян опинилась у росії та Білорусі внаслідок примусової депортації з боку російського агресора. За оцінками ООН, наприкінці листопада кордон України з рф перетнуло понад 2 852 000 українців, а в Білорусі – понад 17 000 [44]. Проте, за непідтвердженою інформацією російських силовиків, понад 3 мільйонів українців у рф була зафіксована лише на початку серпня. За даними МВС рф, станом на лютий 2022 року тимчасовий притулок у росії отримали лише 55,2 тис. українців. За російською інформацією, важко перевірити, яка частка біженців залишається на території російської федерації і яка частка йде до третіх країн. Також

немає точної інформації про подальше переміщення українців територією росії та їх працевлаштування.

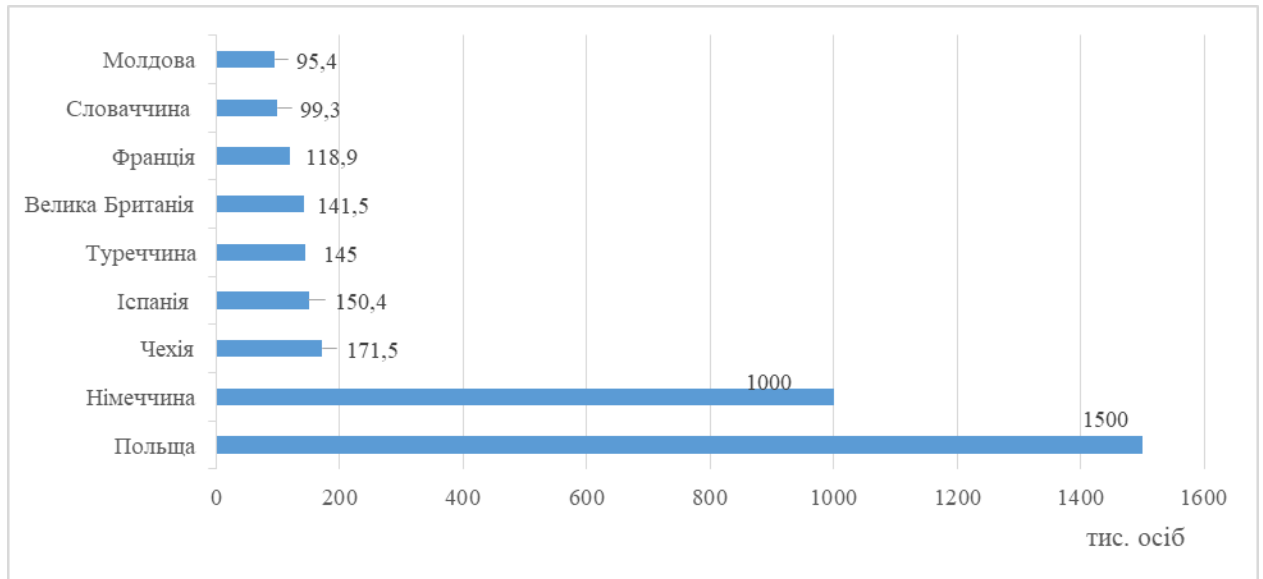

Рис. 2.1. Кількість українських громадян, які виїхали з України протягом 2022 р. в країни Європи (за даними УВКБ ООН станом на 8 листопада 2022р.)

Джерело:[42].

Більшість громадян України, які виїхали за кордон, становлять жінки та діти (за даними британського видання The Guardian – 90%). За результатами соціологічного опитування більшість громадян України, які виїхали за кордон, – люди працездатного віку: 30-39 років – 42%, 40-49 років – 29%; 83% респондентів мають вищу або незакінчену вищу освіту; 30% українських біженців – висококваліфіковані спеціалісти; 12% – кваліфіковані робітники; 14% - керівники компаній або підрозділів та 14% - підприємці (рис. 2.2).

Чисельність існуючого населення у Хмельницькій області, за оцінками на 1 грудня 2021р., становила 1230507 осіб.

З січня до листопада 2021 року чисельність населення скоротилася на 13280 осіб. Зменшення населення регіону відбулося як за рахунок природних втрат населення на 13231 людину, так і за рахунок міграційних втрат населення на 49 осіб.

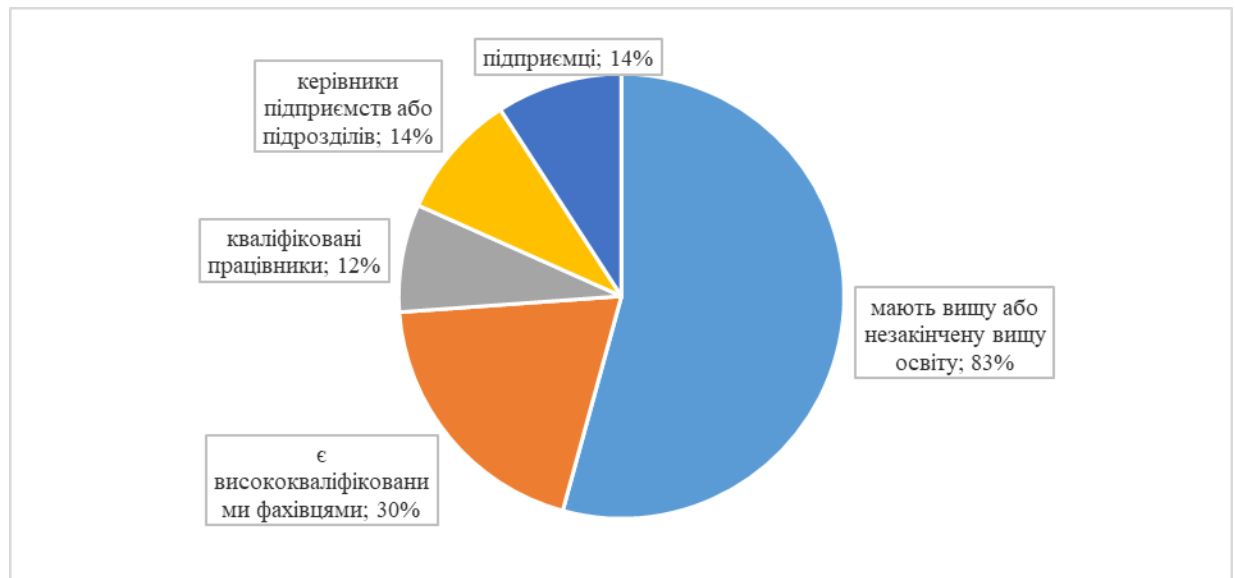

Рис. 2.2. Структура українських громадян працездатного віку, котрі виїхали за кордон протягом 2022р.

Примітка. Джерело:[42].

Міграційні процеси на Хмельниччині визначаються також особливостями соціально-економічного розвитку, а також її економіко-географічним становищем. У 2019-2021 роках у Хмельницькій області спостерігається процес скорочення міграції населення, зареєстровано – 214 осіб (табл. 2.4; рис. 2.3).

Таблиця 2.4

Кількість прибулих, вибулих Хмельницької області за 2019-2021рр.
(осіб)

Назва адміністративно-територіальної одиниці	Усі потоки			У т. ч. міждержавна міграція		
	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст, скорочення (-)	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст, скорочення (-)
Міська та сільська місцевість						
2021р.						
Хмельницька область	16717	16850	-133	674	202	472
Хмельницький район	9822	9068	754	415	94	321
м. Хмельницький	4685	3107	1578	244	48	196
Кам'янець-Подільський район	3352	3732	-380	138	55	83

Продовження табл. 2.4

Шепетівський район	3543	4050	-507	121	53	68
2020 р.						
Хмельницька область	16222	16008	214	469	141	328
2019 р.						
Хмельницька область	22232	22775	-543	708	372	336

*Ураховуючи ситуацію, що склалася у зв'язку з військовою агресією росії проти України за підтримки білорусі статистична інформація «Кількість прибулих, вибулих по районах» за 2022 р. буде оприлюднена після завершення встановленого Законом України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» терміну для подання статистичної та фінансової звітності.

Примітка. Складено автором на основі даних джерела [29]

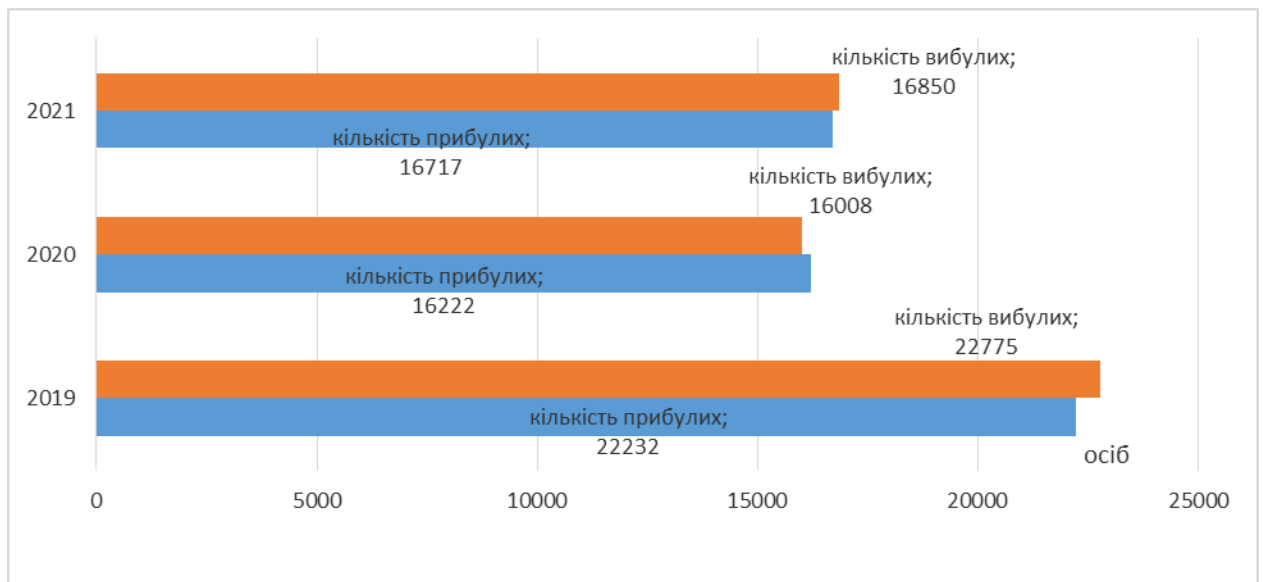

Рис. 2.3. Кількість прибулих, вибулих Хмельницької області за 2019-2021рр. (осіб)

Примітка. Складено автором на основі даних джерела [29].

За міждержавною міграцією приріст регіону у 2021 році становив 472 особи, що на 144 особи (або 43,9%) більше, ніж у попередньому році.

Міграція є важливим джерелом переміщення населення. Міграція населення – територіальне переміщення населення, пов'язане із зміною місця проживання [13, с. 7].

У таблиці 2.5 проаналізовано кількість мігрантів за віком, статтю та типом місцезнаходження для всіх потоків у 2021 році.

Таблиця 2.5

Кількість мігрантів за віком, статтю та типом місцевості за всіма потоками у 2021 році

(осіб)

	Кількість прибулих			Кількість вибулих			Міграційний приріст, скорочення (-)		
	обидві статі	чоловіки	жінки	обидві статі	чоловіки	жінки	обидві статі	чоловіки	жінки
Міська та сільська місцевість									
Усього	16717	7627	9090	16850	7437	9413	-133	190	-323
у тому числі у віці, років									
0-4	1054	509	545	1028	517	511	26	-8	34
5-9	1044	533	511	1106	558	548	-62	-25	-37
10-14	769	397	372	773	394	379	-4	3	-7
15-19	1639	716	923	2506	1183	1323	-867	-467	-400
20-24	2932	1311	1621	1946	776	1170	986	535	451
25-29	1776	782	994	1763	647	1116	13	135	-122
30-34	1587	684	903	1734	686	1048	-147	-2	-145
35-39	1298	574	724	1370	593	777	-72	-19	-53
40-44	907	468	439	949	478	471	-42	-10	-32
45-49	738	358	380	746	359	387	-8	-1	-7
50-54	623	286	337	601	275	326	22	11	11
55-59	615	279	336	551	244	307	64	35	29
60-64	641	300	341	631	296	335	10	4	6
65-69	436	215	221	431	204	227	5	11	-6
70-74	286	116	170	289	113	176	-3	3	-6
75-79	150	50	100	176	57	119	-26	-7	-19
80-84	137	33	104	160	42	118	-23	-9	-14
85 і старше	85	16	69	90	15	75	-5	1	-6

Примітка. Складено автором на основі даних джерела [29].

2021 року у міграційних процесах у Хмельницькій області було задіяно 33 567 000 осіб, з них прибуло 16 717 осіб та виїхало 16 850 осіб.

Загальний міграційний процес населення Хмельницької області мав тенденцію до зниження (-133 особи) і виник за рахунок перевищення кількості тих, хто виїжджає з України, над кількістю прибулих з інших країн.

Міграційні процеси торкаються різних груп населення як за статтю, так і за віком. Аналіз вікової структури мігрантів Хмельницької області

доводить, що найбільш міграційною та мобільною частиною населення залишається категорія людей працездатного віку. Їхня питома вага в загальному обсязі міграцій у 2021 році склала 72,4% у структурі прибулих та 72,2,0% у вибулих.

Найбільшу частку мігрантів (2932 особи прибули) становлять люди віком від 20 до 24 років, а 2506 осіб, що виїхали, становлять люди віком від 15 до 19 років. Зрозуміло, що молодь потенційно мобільніша. Їхня мобільність спрямована переважно із сільської місцевості до міських поселень. Міграція молоді до міських поселень перевищує демо-репродуктивний процес сільського населення. Це негативно впливає на демографічну ситуацію: чисельність населення скорочується, погіршуються його якісні показники, зменшуються природні основи відтворення населення.

Серед міграційних категорій громадян Хмельницької області переважає жіноче населення. Його частка в загальній кількості прибулих складає 54,1%, вибулих – 55,3%. Підвищена міграційна активність жінок пояснюється гендерною нерівністю у розвитку ринку праці, особливо у сільській місцевості, на користь чоловіків. Також міграційна мобільність жіночого населення може бути викликана пошуком нових можливостей кар'єрного зростання чи особистої свободи, прагненням уникнути культурних та соціальних обмежень.

Міграція впливає на демографічний потенціал як міських, так і сільських поселень. Наслідки міграції можуть бути як позитивними, так і негативними. З одного боку, міграція збільшує частку робочої сили у загальній чисельності населення та частково компенсує природне зменшення. З іншого боку, може відбутися зростання безробіття, загострення житлової проблеми, зростання вартості житла та суттєве збільшення навантаження на об'єкти соціальної інфраструктури, насамперед державні дошкільні та загальноосвітні заклади та медичні установи, збільшення цін на товари та послуги, розвиток тіньової економіки. Внаслідок чого поселення втрачають свою головну складову – населення.

Трудова міграція як складний соціально-економічний процес визначається різними об'єктивними та суб'єктивними факторами. Серед цих чинників можна назвати природно-кліматичні, демографічні, етнічні, соціальні та економічні чинники. Незважаючи на важливість всіх перерахованих вище факторів, соціальні та економічні фактори, як і раніше, відіграють вирішальну роль і, відповідно, основні функції міграції мають соціально-економічний характер. Всю різноманітну соціальну функцію міграції можна визначити як прагнення кращому задоволенню потреб у доходах, професійному розвитку та поліпшенні умов праці та життя за рахунок зміни місця проживання. Економічна функція міграції пов'язана із забезпеченням певного рівня мобільності робочої сили, її територіальним перерозподілом та забезпеченням кількісної та якісної відповідності попиту та пропозиції робочої сили різного профілю та кваліфікації у різних сферах. На регіональному рівні міграція є другим за значимістю джерелом формування робочої сили після природного руху, що безпосередньо впливає на перебіг демографічних процесів. Вплив міграції працездатного населення на розвиток економіки та соціальної сфери регіону відбувається одночасно за декількома напрямками, призводячи до кількісних та якісних змін на ринках праці, чисельності та структурі населення, а також коливань чисельності населення, економічний тягар, попит населення на певні товари чи послуги і т.д.

За даними дослідження Міжнародної організації з міграції (МОМ), кожен другий молодий українець віком від 20 до 35 років висловлює бажання емігрувати з України (зокрема Хмельниччини). Проаналізуємо у таблиці 2.6 кількість громадян України (жителів Хмельницької області), які приїхали та виїхали з країни за останні три роки.

Якщо подивитися дані за 2019 - 2021 роки щодо країн загалом, то можна побачити, що серед мешканців Хмельницької області найбільшою популярністю по приїздах та виїздах користуються країни Азії та Європи, але також варто відзначити, що суттєво збільшився міграційний приріст. За

даними Державної служби статистики України, Польща, Італія та Чехія є країнами, куди українці емігрують найчастіше.

Таблиця 2.6

Кількість міждержавних мігрантів за країнами в'їзду (виїзду)
у 2019-2021 році (Хмельницька обл.)

(осіб)

	2019 р.			2020 р.			2021 р.		
	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст, скорочення (-)	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст, скорочення (-)	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст, скорочення (-)
Усього	708	372	336	469	141	328	674	202	472
у тому числі									
Країни Європи	473	261	212	317	125	192	450	179	271
Країни Америки	18	99	-81	13	8	5	13	14	-1
Країни Азії	173	12	161	96	8	88	130	8	122
Країни Африки	44	-	44	42	-	42	81	1	80
Країни Австралії та Океанії	-	-	-	1	-	1	-	-	-

Примітка. Складено автором на основі даних джерела [29].

Еміграція шкідлива, оскільки економіка втрачає найбільш мобільну і, як правило, найкращу частину робочої сили, що призводить до старіння робочої сили. За деякими оцінками, економіка України втратила близько 8% свого потенціалу. На сьогоднішній день трудові мігранти є важливим чинником, що впливає на конкурентоспроможність економіки. За допомогою рис. 2.4 продемонструємо частку прибулих та вибулих міждержавних мігрантів за країнами в'їзду (виїзду) у 2021 році (Хмельницька область).

З огляду на рис. 2.4 можемо бачити, що найбільша частка кількості прибулих є з країн Європи, а саме 67%; на другому місці – країни Азії; найменший відсоток (2%) займають країни Америки. Проте ситуація з вибулими громадянами дещо відрізняється: країни Європи – 89%; 2-ге місце країни Америки (7%) і 1 особа вибула до країн Африки у 2021р.

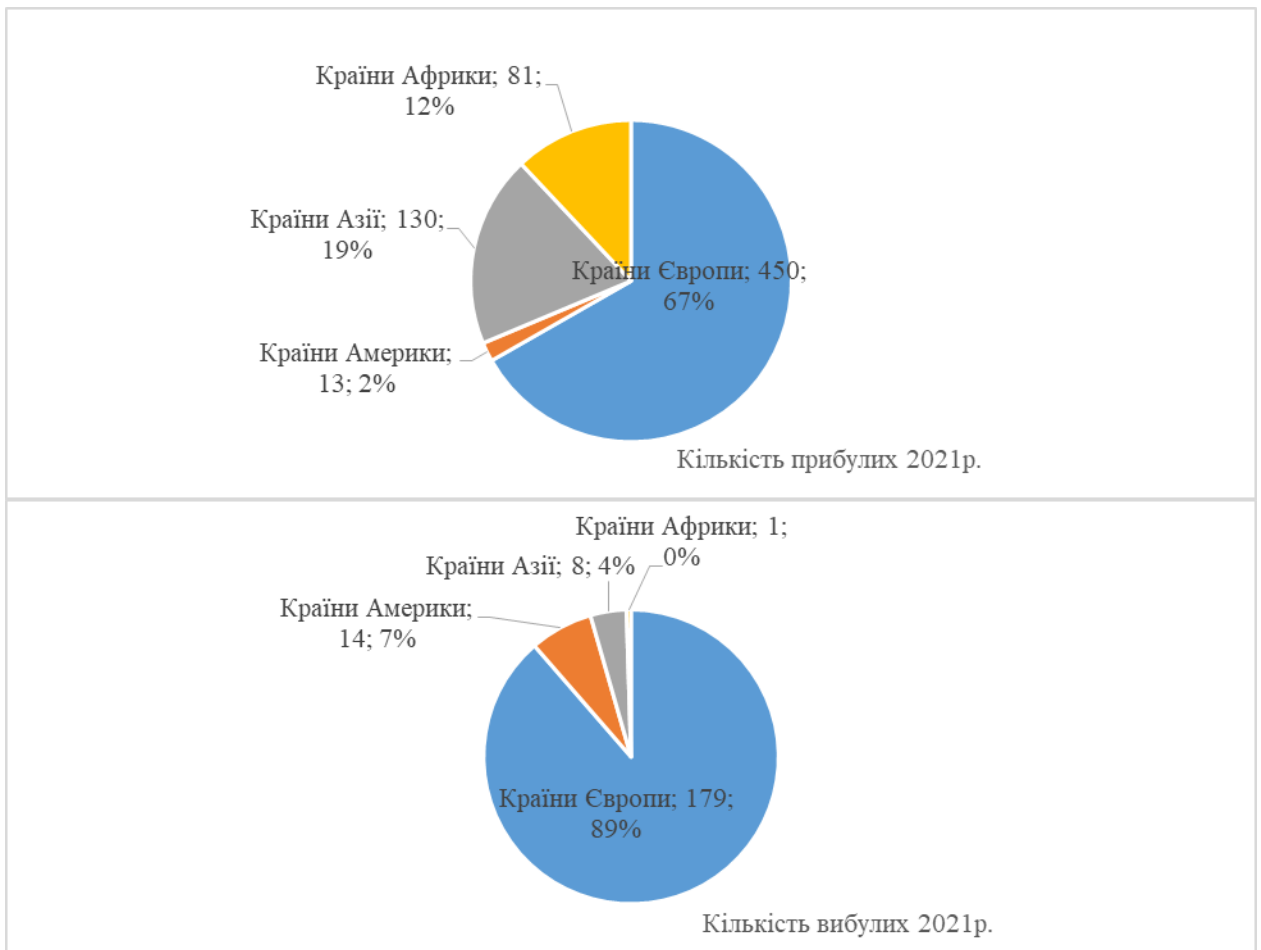

Рис. 2.4 Кількість прибулих та вибулих міждержавних мігрантів за країнами в'їзду (виїзду) у 2021 році (Хмельницька область)

Примітка. Складено автором.

Наша країна бере активну участь у міграційних процесах у світовій економіці і, перш за все, відіграє роль у формуванні міжнародного ринку праці. В останні роки мотиви міграції нашого населення, склад мігрантів та масштаби переміщення населення змінилися від країни до країни. За словами Уповноваженого з прав людини, найчастішим порушенням прав цієї категорії мігрантів є відмова роботодавців приймати на роботу громадян України з постійним дозволом на проживання, що автоматично дає їм право на безперешкодне та постійне працевлаштування.

Тому основним завданням державної міграційної політики має стати максимально повне використання позитивних властивостей зовнішнього міграційного процесу та мінімізація негативних наслідків.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ

3.1. Адаптація світового досвіду регулювання процесів міжнародної міграції людських ресурсів в Україні

Міграційні кризи, що нині вирують у світі, пов'язані, насамперед, із значною кількістю біженців із країн третього світу, призводять до значних міжетнічних та міжрелігійних конфліктів, поширенню захворювань та зростанню безробіття в приймаючих країнах та загострення соціально-гуманітарних проблем забезпечення іммігрантів. Міграційна складова є суттєвим елементом відтворення населення, що підвищує важливість ефективного державного регулювання міграційних процесів та розробки виваженої міграційної політики з метою компенсації наслідків негативних тенденцій у сфері природного відтворення населення та запобігання зовнішньої міграції, щоб уникнути небажаних наслідків.

На сьогодні вважається, що країни ЄС та США є глобальними центрами тяжіння мігрантів. Така ситуація пояснюється дисбалансами на національних ринках праці (розширенням пропозиції робочих місць у розвинених країнах світу та їх більш стабільним інституційним середовищем), та також набагато вищим індексом людського розвитку. Існує закономірність у формуванні міграційних політик розвинених країн світу – перехід до активного управління міграційними процесами на основі селекції мігрантів, що стає універсальною тенденцією для всіх розвинутих країн.

За даними дослідження, середини 2015 р. Центру “Statista” позитивно ставляться до іммігрантів більшість населення Німеччини (66%), Великобританії (52%), США (51%), Іспанії (47%), вважаючи, що іммігранти своїми талантами та працею роблять країну сильнішою, натомість негативне ставлення демонструють 50 % поляків, 69 % італійців та 70 % греків, позиціонуючи іммігрантів як осіб, що забирають їх роботу та соціальні

переваги і вигоди [52]. Міграційна криза у ЄС (масовий наплив біженців з мусульманських країн) загострили геополітичну полеміку, частиною якої стають питання міграції. Це виявляється в посиленні анти-імміграційного руху у багатьох країнах світу, які є приймаючими мігрантів країнами, наростанні занепокоєння з приводу ризиків терористичних загроз та зниженні рівня життя корінного населення країни.

На міжнародному рівні формальне інституційне середовище міграційних процесів виявляється у системі міжнародних організацій та їх уповноважених органів, а також системі законодавчих норм, правил та рішень за результатами налагодження офіційного діалогу між суб'єктами такого середовища. Можна констатувати інтенсифікацію розвитку інституційного середовища на міжнародному рівні, зокрема, розширення кола держав, які приєднуються до глобальних ініціатив регулювання міграційних процесів, гармонізація цілей та завдань такого регулювання з цілями досягнення сталого розвитку через їх конвергенцію з цілями регулювання економічних, політичних, соціальних, демографічних та екологічних процесів. Слід при цьому відзначити зростання кількості неурядових громадських організацій, які нині стають донорами допомоги постраждалим від торгівлі людьми, здійснюють організаційну, правову, психологічну та іншу допомогу, а також популяризують інформацію щодо стану та динаміку міграційних процесів.

З посиленням інтеграційних процесів у світі актуальності набуває абстрагування від особливостей індивідуальних державних міграційних політик у зв'язку з їх виходом на георегіональний рівень.

Найрозвиненішим з них є інституційне середовище регулювання міжнародної міграції у ЄС. Так, з 27 країн ЄС 4 країни (Данія, Хорватія, Франція та Нідерланди) вказують на занадто високий рівень імміграції, при цьому маючи не найвищі частки мігрантів у населенні, що може свідчити про різну економічну, соціальну, екологічну та інфраструктурну готовність країн ЄС. Важливими є і суб'єктивне сприйняття самих іммігрантів, густоти їх

розміщення по території приймаючих країн, ризики прояви ксенофобії та загрози екстремізму. Однак, політику обмеження імміграції проводять лише 6 країн ЄС щодо всіх категорій іммігрантів (крім високо кваліфікованих).

Нестабільна економічна ситуація, політико-безпекові проблеми, пов'язані з терористичними загрозами, призвели до погіршення сприйняття мігрантів приймаючими суспільствами країн ЄС (зростання політичної риторики та ініціатив, спрямованих на протидію прийманню біженців з країн Близького Сходу). Тому проблеми з мігрантами стають причинами євроскептицизму (наприклад, Brexit), адже у жовтні 2016 р. 36 % респондентів з Великобританії виділили міграцію як основну причину для занепокоєння [57]. Іншими причинами стали: безробіття (Іспанія, Італія, Франція), бідність та соціальна нерівність (Німеччина).

Поповнення демографічних ресурсів ЄС за рахунок постійних мігрантів є позитивним з точки зору природного відтворення населення. Поширення набуває міграція між країнами ЄС, особливо з півдня Європи, охопленого локальними кризовими явищами в економіці, до північних країн, що також викликає суттєве занепокоєння останніх. Так, частка Західної Європи у розміщенні мігрантів – 35,96% (переважно з Туреччини, Польщі, Алжиру, Марокко та Італії), Південної та Північної Європи – 20,68% (з Румунії, Марокко, Албанії, Боснії та Герцоговини, Німеччини) та 17,51 % (з Польщі, Індії, Пакистану, Ірландії, Німеччини), відповідно. Так, у структурі міграції до країн ЄС чільне місце займають країни так званого Східного партнерства – іммігранти з них є більш бажаними для країн Західної та Північної Європи (нині переважна частина мігрантів у даних регіонах походять з країн Північної Африки, Близького Сходу, де значна політична нестабільність та військові конфлікти, а також Південно-Східної Азії, де рівень життя населення залишається вкрай низьким). Міграція з цих країн має постконфліктний (міграція біженців, шукачів притулку) або транзитний характер (проблемою є нелегальний статус мігрантів, значний тиск на кордони ЄС).

Щодо еміграційної політики країн ЄС, то в переважній більшості країн рівень еміграції вважають задовільним (22 країни ЄС, крім Болгарії, Польщі, Румунії, Словаччини, Латвії та Хорватії, які відмічають високий рівень еміграції своїх громадян). Вони є відносно новими членами ЄС, які зазнають проблем з еміграцією населення в більш високо розвинені країни ЄС у зв'язку з перевагами вільного переміщення осіб. Прикладом регіональної лібералізації руху людських ресурсів є Шенгенська угода, до якої долучилися 22 члени ЄС та 4 держави, які не входять до нього (члени Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ)). Тільки п'ять з 27 країн ЄС перебувають за межами Шенгенської зони – Болгарія, Хорватія, Кіпр, Ірландія, Румунія.

Слід згадати про діяльність Європейського агентства з охорони зовнішніх кордонів країн-членів Європейського Союзу (FRONTEX), яке, окрім іншого, здійснює регулювання потоків легальних та нелегальних мігрантів. Створення FRONTEX було зумовлено:

- 1) потребою зміцнення прикордонного контролю з метою обмеження доступу мігрантів і шукачів притулку до їх території;
- 2) сумнівами щодо можливості нових членів ЄС ефективно контролювати нові зовнішні кордони союзу та дієво впровадити стандарти прикордонного контролю у Шенгенській зоні;
- 3) посилення терористичних загроз та посилення зовнішнього прикордонного контролю.

Бермейо Р. аналізує перелік інструментів, які формують «справжню спільну політику стосовно імміграції та надання притулку» у ЄС, серед яких:

- 1) інтеграція політики щодо міграційних потоків у зовнішню політику ЄС (укладання угод про реадмісію на основі списку пріоритетів та плану чітких дій);
- 2) розвиток європейської системи обміну інформацією з питань притулку, міграції та країн походження;

3) впровадження європейської бази даних відбитків пальців шукачів притулку та нелегальних мігрантів (EuroDac) та ефективне застосування Дублінської конвенції з швидкими та ефективними процедурами;

4) встановлення спільних стандартів щодо процедур надання притулку, прийому та возз'єднання сімей, в тому числі виправдане прискорення процедур;

5) започаткування спеціальних програм боротьби з дискримінацією та расизмом.

Даний перелік програм та заходів не є вичерпним, проте вони складають інституційний базис регулювання зовнішньої міграції та забезпечення безпеки кордонів ЄС, переважно усуваючи негативні явища нелегальної міграції та гуманітарні і правові проблеми, пов'язані з дотриманням прав нелегальних мігрантів та біженців.

Міжнародна міграція людських ресурсів відіграє важливу роль у формуванні соціально-економічного становища країн Східної Азії (ASEAN). Вона сприяє створенню трудових ресурсів базису реалізації гео економічної стратегії. Важливим негативним фактором соціально-економічного розвитку регіону є високий рівень бідності населення: найбільша чисельність населення за межею бідності у Індонезії – 24,7 млн. осіб та у Філіппінах – 12,6 млн. осіб. В інших країнах чисельність бідних варіює від 0,03 млн. осіб у Таїланді до 2,78 млн. осіб у В'єтнамі, що знижує спроможність домогосподарств забезпечити розвиток людського потенціалу (належне здоров'я, освіта, культурний розвиток, безпечне проживання). З точки зору міграційної привабливості в ASEAN можна виділити дві основні групи країн: 1) країни-донори людських ресурсів (демонструють стабільний від'ємний міграційний приріст протягом останніх п'ятидесяти років): Філіппіни; Індонезія; М'янма; В'єтнам; 2) країни-реципієнти людських ресурсів (як правило, мають стабільне економічне зростання, високі показники ІЛР): Малайзія, Сінгапур, Таїланд. Сінгапур.

Нині на території ASEAN діє Угода ASEAN про рух фізичних осіб [45], та Конвенція ASEAN проти торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми. Ці документи створюють інституційний базис лібералізації міграційних переміщень в межах ASEAN, формуючи правове поле впровадження режиму сприяння вільному руху осіб, а отже і поглибленню регіональної інтеграції.

Інтеграційні процеси у Північній Америці були закономірністю зважаючи на спільність історичного минулого, інтенсивність економічних зв'язків між країнами, спільність. 1 січня 1994 р. було підписано Північноамериканську угоду про вільну торгівлю (NAFTA) між США, Канадою та Мексикою, що була спрямована на створення тристороннього торговельного об'єднання в масштабах цілого континенту – Північної Америки. Дезінтеграційний вектор розвитку NAFTA почався зі зміною лідера США, тому з 2017 р. Канада, США та Мексика працюють над питаннями переукладання угоди та переосмислення своїх економічних відносин. Одним з ключових спірних питань стало якраз питання нелегальної міграції, та проблеми транскордонного руху між Мексикою та США.

Виходячи з даних відносно міграційного приросту та частки мігрантів у населенні країн NAFTA та з точки зору їх міграційної привабливості можна виділити дві основні групи країн: 1) країни-донори людських ресурсів, до яких слід віднести Мексику; 2) країни-реципієнти людських ресурсів. До них слід віднести такі країни, як: США та Канада. При цьому у Канаді та США частка іммігрантів в країні надзвичайно висока, а міграційний приріст стабільно позитивний, що свідчить про високу залежність економіки вказаних країн від людських ресурсів мігрантів, а також їх високу міграційну привабливість.

Аналізуючи стан регулювання та вектори міграційної політики країн NAFTA слід наголосити на тому, що всі вони вважають рівень імміграції в країну задовільний, разом з тим, провадячи підтримувальну політику. Зауважимо однак, що в даному разі міграційна політика США трансформується та набуває суттєвих рис селективності. Всі країни прагнуть

підтримати рівень імміграції високо кваліфікованих мігрантів, маючи при цьому розвинену політику та процедури інтеграції іммігрантів та натуралізації.

За результатами аналізу особливостей міграційних потоків та їх регулювання, визначено напрями удосконалення регулювання міжнародної міграції людських ресурсів:

1) впровадження політики макроекономічної стабілізації. Сприяє забезпеченню стійкості розвитку регіонів та усуненню асиметрії економічного розвитку між країнами-членами, що створює підґрунтя для вирівнювання рівня життя населення та людського розвитку, сприяє посиленню ефективної міждержавної співпраці у регіоні;

2) посилення інституційного базису регулювання регіональних міграцій. Передбачає організацію регіональних органів з повноваженнями та компетенцією, що дозволяє провадити єдину міграційну політику;

3) удосконалення регіональної міграційної політики. Включає контроль нелегальних іммігрантів, гармонізацію вимог національних законодавчих систем з питань міграції, захист інтересів громадян країн-членів об'єднання від дискримінації, усунення порушень прав людини;

4) модернізація об'єктів інфраструктури кордону. Обумовлена потребою усунення численних перешкод у пунктах пропуску на міжнародних шляхах;

5) нарощування кадрового потенціалу спеціалізованих об'єктів інфраструктури. Дозволяє дієво регулювати міграцію, полегшуючи процеси вільного переміщення людей;

6) удосконалення системи збору та обробки інформації про міграційні переміщення. Передбачає функціонування систем державної статистики на рівні окремих країн та систем фіксації міграцій при перетині державних кордонів;

7) створення системи поширення інформації про стан та проблеми міграції. Сприяє налагодженню суспільного діалогу між зацікавленими

сторонами, ЗМІ, органами державної влади та наднаціональними органами об'єднання та уникнення спотворення інформації з питань міграції та попередження проявів ксенофобії.

Формування спільної політики щодо руху людських ресурсів у середині інтеграційних об'єднань є одним зі шаблів поглиблення регіональної інтеграції та оптимізації руху економічних факторів. За результатами аналізу світового досвіду регулювання процесів міжнародної міграції людських ресурсів визначено вектори розвитку інституційного середовища публічного регулювання міграційних процесів для України (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Вектори розвитку інституційного середовища публічного регулювання міграційних процесів в Україні

Примітка. Складено автором.

В рамках адаптації міжнародного досвіду та враховуючи сучасні тенденції світових гео економічних трансформацій, нами запропоновано основні завдання публічного регулювання процесів міжнародної міграції людських ресурсів в Україні в контексті формування міграційної політики:

- доповнення засад формування гео економічної стратегії завданнями підтримання та розвитку людського потенціалу країни/регіону в ході їх долучення до процесів міжнародної міграції шляхом максимізації її переваг та нівелювання ризиків та загроз;

- формування інструментарію вирішення проблем, пов'язаних з міграцією людських ресурсів, як частини гео економічної стратегії країни/регіону;

- стратегічне (перспективне) розуміння місця країни/регіону у світових процесах руху людських ресурсів не на основі оцінки поточного стану їх міжнародної міграції, а її прогнозованого стану у визначений стратегією момент чи період часу та її потенційних наслідків;

- моделювання гео економічних ситуацій, пов'язаних з міжнародною міграцією людських ресурсів, та формування сценаріїв розвитку таких процесів в країні/регіоні в контексті цілей реалізації гео економічної стратегії країни/регіону;

- формування формальних інститутів (нормативної бази та формальних практик) регулювання процесів міжнародної міграції в контексті трансформації інтеграційного об'єднання та використання мобільності людських ресурсів для цілей поглиблення регіональної економічної інтеграції.

Отже, належно організована система уповноважених органів та інститутів з питань міграції, а також розвинута регламентація статусу мігрантів, їх обліку та встановлення правового режиму перебування на території країни призначення дозволяє попередити нелегальну міграцію, поширення явища трудової експлуатації, уникнути численних питань соціально-побутового та гуманітарного забезпечення мігрантів. При цьому

інституційне середовище регулювання міграції не є відокремленим, а активно взаємодіє з елементами інших суспільних середовищ (демографічного, етнічного, релігійного, економічного (в т.ч. фіскального), освітнього, природного, екологічного, політичного).

3.2. Регіональна міграційна політика як комплексний механізм публічного регулювання міжнародної міграції людських ресурсів

Виняткова соціально-економічна значущість міграційних процесів та їх суттєвий вплив на рівень життя та добробут населення країни, ситуація на ринку праці, етнорелігійний профіль та культурно-освітнє середовище, а також соціальний контекст активізації міграцій обумовлює зростаючу актуальність дослідження проблем міжнародної міграції у регіональних інтеграційних об'єднаннях у контексті забезпечення зростання конкурентних переваг менш розвинених країн світу за умов геоекономічних трансформацій. У цьому контексті до завдання дослідження має входити виділення основних особливостей і елементів національної міграційної політики та формування їх розуміння для розвитку регіональної міграційної політики.

На національному рівні регулювання зовнішньої міграції по суті означає, що міграція має бути вигідною у різних аспектах для країни походження та окремо для країни призначення відповідно до її геоекономічної стратегії. При цьому кожна країна міграційної пари має свої інтереси, що визначають формування власного інституційного середовища на формування міграційної політики.

Країни, які входять до міграційної пари, зазвичай мають протилежні інтереси, що пов'язано з економічними вигодами, які ці країни одержують або втрачають у процесі руху людських ресурсів.

Країна походження мігрантів має тенденцію збільшувати кількість емігрантів, коли на національному ринку праці спостерігається надлишок (наприклад, коли зростає безробіття, виникає нерівність у структурі попиту та пропозиції робочої сили а також значних витратах, пов'язаних зі

структурним безробіттям). З іншого боку, демографічні проблеми змушують уряди навіть у разі тимчасового надлишку робочої сили в країні формулювати міграційну політику, засновану на стримуванні відтоку робочої сили з країни у зв'язку із зростаючою потребою у природному відтворенні населення країни (у разі довгострокових демографічних криз).

Насамперед, якщо країни призначення мігрантів прагнуть отримати доступ до дешевшої робочої сили, їм, можливо, доведеться обмежити кількість іммігрантів, які в'їжджають до країни, оскільки вони не готові впоратися з великою кількістю цих мігрантів. Крім того, при формуванні стримувальної міграційної політики країна призначення часто не враховує статеву та освітньо-професійну структуру реальних міграційних потоків, а також соціально-економічний стан країн походження мігрантів та їх інституційну структуру. В результаті нинішня міграційна політика не є ефективною з точки зору її відповідності ситуації та потребам ринку праці, векторам демографічної політики, а також іншим напрямкам політики, зокрема мовної, етнічної політики та політики безпеки.

Тут слід навести результати дослідження Ж. Ф. Морага, у якому йдеться про те, що країни походження мігрантів готові укласти міграційні угоди з країнами призначення, щоб знизити навантаження на ринок праці. У той же час, виходячи з його висновків, країни призначення концентруються в першу чергу на боротьбі з нелегальною міграцією [58]. На наш погляд, конфлікт тут проявляється у протистоянні інтересів країн міграційної пари, у зв'язку з чим країни, які бажають збільшити міграційні потоки, та країни, які бажають скоротити імміграцію, повинні шукати консенсус та укласти міграційні угоди, які сприяють встановленню узгоджених завдань щодо реалізації такого двостороннього регулювання міграційних потоків з урахуванням специфіки національного інституційного середовища, наявності офіційних міграційних коридорів та інтенсивності неформальних міграційних потоків, а також особливостей спільної зовнішньоекономічної

діяльності та існуючих торгових, митних, фіскальних та інвестиційних режимів тощо.

Регіональна міграційна політика здатна посилити позитивний вплив міграції на розвиток регіону, а іммігранти всіх категорій є людським потенціалом регіону – економічним ресурсом, що набуває стратегічного значення в умовах геоekonomічних трансформацій. Водночас декомпозиція регіональної міграційної політики та її орієнтація на різні стратифікаційні групи мігрантів створює основу для раціонального використання людських ресурсів регіону чи інтеграційної мережі у межах регіональних геоekonomічних стратегій.

Необхідність розробки комплексної національної міграційної політики пов'язана з тим, що є одночасно донором і одержувачем трудових ресурсів у ході міграційних процесів, тобто вона одночасно виступає країною походження та призначення та країною транзиту для мігранти. Ефективна інтеграція мігрантів у суспільство, що приймає, передбачає їх долучення до ринку праці, соціального захисту, детинізації доходів мігрантів і фінансових потоків між країнами.

Тому належне інституційне середовище міграції має забезпечувати доступ мігранта до продуктивної зайнятості, поширення гарантій офіційної системи соціального захисту, збалансований податковий тягар на працюючих мігрантів, а також можливість та економічну вигоду від використання банківської системи та інші офіційні канали грошових переказів.

Розробка регіональної міграційної політики у регіональному інтеграційному об'єднанні є основою регулювання міграції трудових ресурсів у регіони світу. З одного боку, така політика має включати як розвиток системи інститутів, вкладених у регулювання міграційних процесів, так й пошук шляхів гармонізації інтересів окремих країн у процесі міжнародних економічних відносин у цій сфері міграції. Це дозволить окремим країнам регіонального інтеграційного об'єднання максимально використати існуючі переваги експорту-імпорту робочої сили, спільними

зусиллями подолати можливі негативні наслідки міграції та розробити власні гео економічні стратегії у рамках забезпечення стратегії регіонального розвитку на основі процвітання національних економік. Передумови та тенденції міграції кадрів усередині інтеграційних об'єднань слід розглядати з погляду передумов регіональної інтеграційної економіки (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Зв'язок передумов регіональної економічної інтеграції з процесами регіональної міграції

Передумова регіональної інтеграції	Ідентифікований вплив на формування передумов міжнародної міграції людських ресурсів
Близькість рівнів економічного розвитку	Близькість рівнів економічного розвитку обумовлює подібність рівнів розвитку інфраструктури, галузеву структуру економіки, кон'юнктуру ринку праці, що знижує інтенсивність дії факторів «притягування- виштовхування» для формування мотиву міграції між країнами міграційної пари
Близькість рівнів людського розвитку	Рівномірність людського розвитку в країнах інтеграційного об'єднання усуває асиметрії у рівні життя населення та вирівнює диспропорції у міграційних переміщеннях людських ресурсів, разом з тим, полегшуючи процес інтеграції мігрантів у приймаючих
Географічна близькість країн, які інтегруються	Міграція людських ресурсів між країнами в межах інтеграційного об'єднання є потенційно більш вигідною у зв'язку з дешевизною для домогосподарств міграції на коротші відстані
Спільність економічних та інших проблем	З одного боку, спільність проблем, з якими стикаються країни міграційної пари визначає одновекторність державних політик, проте, з іншого, - може становити причину політики стримування міграційних потоків. Водночас, вироблення регіональної міграційної політики в межах інтеграційного об'єднання дозволяє вирішувати спільні проблем шляхом декомпозиції регіональних політик та гармонізації національних політик держав-членів об'єднання
Демонстраційний ефект	Успіхи від поглиблення інтеграції в межах регіонального інтеграційного об'єднання в контексті ефектів від мобільності ресурсів (в тому числі людських) обумовлюють поглиблення рівня інтеграції у суміжних регіонах або інших регіонах світу (прикладом є мобільність робочої сили в ЄС)
«Ефект доміно»	Посилення асиметрії у русі ресурсів в межах географічного регіону при появі у ньому регіонального інтеграційного об'єднання визначає передумови для подальшої інтеграції (поглиблення її рівня шляхом усунення бар'єрів для руху ресурсів та розробці щодо них регіональних політик, а також розширення географічних меж об'єднання)

Примітка. Складено автором.

Таким чином, передумови регіональної економічної інтеграції лежать і на рівні міжнародної міграції людських ресурсів, проте регулювання цих

процесів потребує розробки іншого концептуального підходу, заснованого, з одного боку, на інструментах національної міграційної політики. З іншого боку, інституційне середовище для вирішення проблем – і створює незручності міграційним рухам на рівні регіональних асоціацій.

Міграційна політика регіонального інтеграційного об'єднання базуватиметься на синергетичному ефекті міжнародної трудової міграції, але лише за умови проведення комплексної політики, що охоплює демографічні, соціальні, екологічні, економічні, політичні та культурні аспекти.

З урахуванням обраних елементів національної міграційної політики та передумов формування регіональної міграційної політики на регіональному рівні було розроблено загальний підхід до розуміння регіональної міграційної політики (рис.3.2).

Рис. 3.2. Загальний підхід до розуміння регіональної міграційної політики

Примітка. Складено автором.

Метою регіональної міграційної політики є максимізація позитивних наслідків міжнародної трудової міграції та мінімізація негативних наслідків виходячи з положень геоекономічної стратегії інтеграційного об'єднання.

Регулювання регіональної міграції має балансувати інтереси та потреби країн міграційної пари та країн транзиту, а також інтереси та побажання самих мігрантів. Регулювання міграції лише на рівні регіонального інтеграційного об'єднання – складний процес, що виходить за межі суто інституційних обмежень. Зокрема, не менш важливим для балансування описаних вище інтересів суб'єктів міжнародних економічних відносин у сфері міграції є формування інституційного середовища, що сприяє регіональній інтеграції людських ресурсів, саме тому ми виділяємо ключові елементи регіональної структури, що регулює міграцію людських ресурсів (рис.3.3).

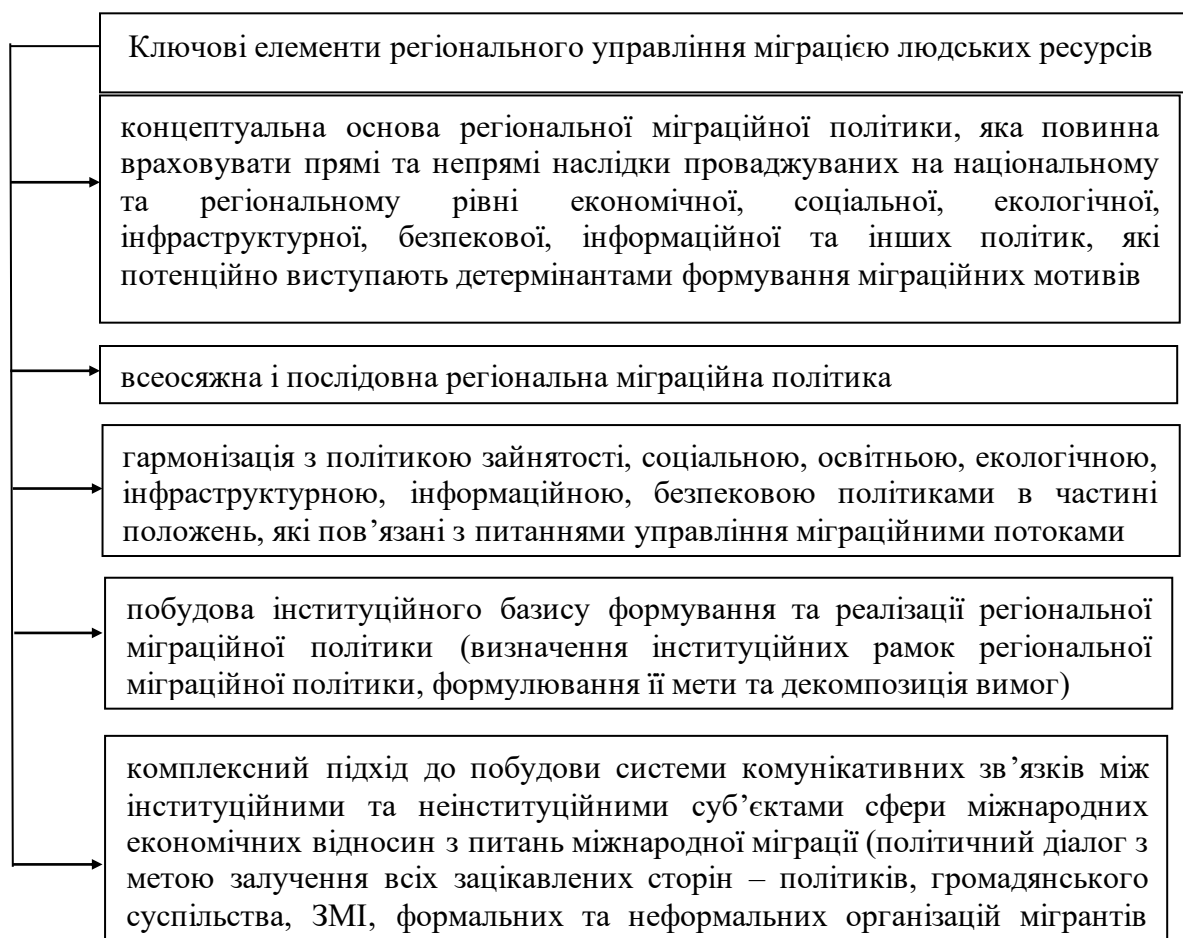

Рис. 3.3. Ключові елементи регіонального регулювання міграції людських ресурсів

Примітка. Складено автором.

Сардак С.Е. виділяє позитивні та негативні наслідки міжнародного руху людських ресурсів за наступними суб'єктами міграційного руху: світ загалом, країна-експортер людських ресурсів, країна-імпортер людських ресурсів і сама людина як особистість [33], що в цілому відповідає його підходу до визначення глобальних векторів, які впливають на соціальний розвиток, відповідає: «міжнародні організації; провідні країни; регіональні економічні та фінансові організації; впливові компанії; інституційні інвестори (пенсійні фонди, інвестиційні фонди, страхові компанії); великі міста» [33].

З іншого боку, С.Є. Сардак та А.О. Самойленко вважає, що «держава нині є основним інститутом, що суб'єктивно формує та реалізує національну політику регулювання міжнародної міграції, яку вона адаптує та уніфікує з вимогами регіонального об'єднання у здійсненні регіональної інтеграції» [33]

У такій системі регіональне регулювання міжнародних міграційних процесів полягає у вирішенні внутрішньо-регіональних проблем з урахуванням національних інтересів та існуючих проблем країн-членів регіонального об'єднання. Це досягається на основі координації заходів щодо регулювання міграційних процесів між державами (в особі уповноважених органів), наднаціональними органами управління регіональних інтеграційних об'єднань (регіональними органами), міжнародними організаціями та групами інтересів (групами фінансових інтересів – представниками бізнесу (транснаціональні корпорації), міграцій (зокрема діаспори), неурядові громадські організації).

У зв'язку з цим Кестлс С. заявляє: «Існує гостра необхідність у міжнародній стратегії, яка забезпечує відповідність міграції «скоординованим політичним, економічним та соціальним цілям. Міграція повинна відбуватися впорядкованим чином, щоб захистити права мігрантів як людей, запобігти експлуатації мігрантів та рекрутерів та уникнути конфліктів із населенням приймаючого суспільства. Міграція також має бути пов'язана зі стратегіями сталого розвитку» [46].

Регулювання міжнародної міграції людських ресурсів здійснюється інституційними суб'єктами з допомогою відповідних політик (їх сукупність становить механізм регулювання міжнародної міграції) (рис. 3.4).

Натомість глобальні економічні проблеми, терористичні загрози та регіональна військово-політична нестабільність провокують стихійні міграції. Хоча вони викликані політичною безпекою та еколого-природними факторами, з об'єктивних причин впоратися з цими факторами неможливо, і тому міграційна політика у цьому випадку буде спрямована на регулювання фізичних міграційних потоків та усунення негативних наслідків міграції.

Рис. 3.4. Політики регулювання зовнішньої міграції

Примітка. Складено автором.

Зокрема, М.М. Відякіна вказує, що «міграційна політика, як і міжнародна трудова міграція, має мультидисциплінарний характер і є невід'ємною частиною економічної, демографічної, соціальної та зовнішньої політики держави» [6]. Тому для забезпечення економічного зростання при підвищенні добробуту, рівня життя населення країни та розвитку людського потенціалу в цілому необхідно переорієнтувати економіку з діяльності у первинному та вторинному секторах економіки (чим переважно

відрізняються країни, що розвиваються) у більш інтелектуальні та інноваційні галузі економіки, тому регулювання міграційних потоків та процесів інтеграції мігрантів на ринки праці потребує розробки політики освітнього та професійного розширення мігрантів та реалізації режимів сприяння залученню в країну висококваліфікованих мігрантів на тлі передумов розвитку національної системи освіти та науки, формування національного людського потенціалу. У той же час зі зв'язком міграційної та іншої політики необхідно передбачити впровадження програм професійної адаптації мігрантів у суспільстві та їх інтеграції в національний ринок праці.

Хоча міграційна політика здебільшого спрямована на регулювання та контроль перетину кордонів, існують й інші галузі політики, які регулюють конкретні питання, пов'язані з інтеграцією мігрантів. Такі заходи мають включати: 1) політику зайнятості; 2) соціальну політику; 3) освітню політику; 4) інфраструктурну політику; 5) інформаційну політику; 6) екологічну політику; 7) політика безпеки.

У цілому нині політика зайнятості може опосередковано впливати на формування мотивів міграції. З одного боку, такі аспекти ринку праці, як мінімальна заробітна плата, допомога з безробіття та захист трудових прав, впливають на показники доходів населення та домогосподарств. З іншого боку, активна державна політика зайнятості спрямована безпосередньо не на всі групи людських ресурсів, а лише на зайнятих і безробітних. Тому з погляду міграції людських ресурсів політика зайнятості має бути спрямована на вдосконалення механізмів роботи державних органів, відповідальних за вирішення проблем зайнятості населення.

Актуальність соціальної політики у виникненні міграційного мотиву можна підтвердити двома аргументами:

1) відсутність соціального захисту в країні походження знижує рівень життя населення і разом з недостатньою політикою зайнятості та слабким захистом трудових прав збільшує ступінь неблагополуччя населення країни, тим самим формуючи фактори витіснення;

2) адекватна система соціального захисту та її доступність для мігрантів підвищують міграційну привабливість країни призначення та формують фактори притягування. Водночас, чим доступніші мігрантам пільги із соціального захисту, тим вища їхня схильність до легальної міграції та офіційного працевлаштування.

Інфраструктурна політика має враховувати ситуацію з міграційним навантаженням, оскільки транспортні мережі забезпечують переміщення людей та товарів. Крім того, адаптація транспортної інфраструктури до організації, модернізації та забезпечення прикордонного контролю пасажиропотоків та інших засобів міграційного моніторингу вирішує низку важливих завдань щодо реалізації інституційних вимог у галузі регулювання міграційних процесів, зокрема: пасажиропотоку; збору інформації про міграційні переміщення; запобігання нелегальній міграції та в цілому забезпечення безпеки міграційних процесів.

Зокрема, інформаційна політика покликана створювати, підтримувати та вдосконалювати інформаційне поле інституційного середовища з метою поширення достовірної інформації про перебіг міграційних процесів, їх причини та наслідки, а також сприяти запобіганню формування упередженої інформації, а також сприяти попередженню формування упередженого ставлення до учасників всіх суб'єктів міжнародних економічних взаємин у сфері міграції до учасників міграційних процесів, проявів дискримінації та спрощенню інтеграції мігрантів у приймаючих суспільствах. Це передбачає формування інституційних засад та механізмів моніторингу міграції та інтеграції мігрантів на національному та регіональному рівнях, що є особливо актуальним у зв'язку з необхідністю поглиблення економічної інтеграції в рамках регіональних інтеграційних об'єднань та посилення позицій органів інституційних об'єднань в регулюванні проблем міграції в регіоні.

Екологічна політика має бути спрямована на формування системи захисту населення від можливих наслідків екологічних катастроф, зниження

ризиків формування виштовхувальних факторів та посилення міграційних мотивів; регулювання питань формування офіційних міграційних потоків та спрощення міграційних процедур у разі стихійного лиха, а також забезпечення адекватного захисту мігрантів; сприяти кращій інтеграції мігрантів, прохачів притулку та біженців у суспільство, що приймає, і забезпечувати їх захист як громадян країни походження; створення інституційного середовища (розробка правових та адміністративних механізмів, створення системи інституційної відповідальності), що сприяє поверненню мігрантів на батьківщину та забезпечує їхню життєдіяльність на певний період.

Політика безпеки має бути спрямована на запобігання гуманітарним проблемам у районах збройних конфліктів та постконфліктних регіонах; формування системи моніторингу населення, схильного до ризиків і потребує захисту від можливих наслідків військово-політичних конфліктів, з метою зниження ризиків формування виштовхувальних факторів та виникнення міграційних потоків біженців; сприяти інтеграції мігрантів, прохачів притулку та біженців у приймаюче суспільство та забезпечувати їх захист як громадян країни походження; створення інституційного середовища та соціально-економічних умов для повернення біженців та осіб, які шукають притулку, на батьківщину.

Гармонізація відповідних положень міграційної політики з викладеними вище орієнтирами сприятиме всебічному формуванню відповідної інституційної основи регулювання процесів міграції людських ресурсів, допоможе знизити негативний вплив міграційних процесів та посилити переваги мобільності людських ресурсів.

ВИСНОВКИ

В результаті даного магістерського дослідження здійснено узагальнення основних засад та напрямів міжнародної міграції людських ресурсів, а також удосконалено механізми її публічного регулювання на державному та регіональному рівнях. Основні з них такі:

1. В процесі дослідження було з'ясовано складність та багатовимірність міжнародної міграції як форми міжнародних економічних відносин у сучасних умовах глобальної економіки вимагає перегляду наукових підходів до її дослідження та розуміння.

2. Визначено доцільність вибору інституційного підходу до розуміння процесів міжнародної міграції. В результаті систематизовано та уточнено класифікацію міжнародної міграції за такими групами ознак: 1) за просторово-часовими параметрами; 2) за інституційними параметрами; 3) за параметрами людських ресурсів. Отриманий науковий підхід до розуміння видів міжнародної міграції людських ресурсів дозволяє врахувати існуюче багаторівневе інституційне середовище, різноманітність людських ресурсів та міграційних мотивів, а також просторовий вимір міграційних процесів і в результаті конкретизувати міграційні потоки між країнами з метою регулювання міжнародної міграції.

3. Встановлено, що на сучасному етапі геоекономічними трансформацій (ризиками) є:

1) регіоналізація та глокалізація геоекономічного простору, які обумовлюють поширення міграційних потоків в межах регіонів;

2) посилення геоекономічних ризиків та ролі інституційних суб'єктів у їх мінімізації, що обумовлює посилення регулювання міграційних процесів на наднаціональному рівні;

3) трансформація ТНК у наднаціональні центри економічного розвитку на основі концентрації ресурсів є передумовою руху та використання кваліфікованої робочої сили;

4) розвиток інфраструктури та укріплення глобальних міст, що визначають центри тяжіння трудових ресурсів, створюючи передумови для їх продуктивного використання;

5) структурні зміни національних економік та світового господарства, пов'язані з науково-технічним розвитком та активізацією інновацій, що змінює кон'юнктуру ринків робочої сили;

6) віртуалізація економічних процесів, розвиток інформації та телекомунікацій, які динамізують зв'язки в міграційних мережах та в ході міграцій.

4. На основі вивчення стану та тенденцій зовнішньої міграції України встановлено соціально-економічні наслідки активізації еміграційних процесів. Зокрема, демографічні наслідки (зниження рівня народжуваності через міграцію осіб репродуктивного віку, старіння населення, що провокує підвищення навантаження на пенсійний фонд); економічні наслідки (зниження кількості трудових ресурсів, здатних отримати освіту в Україні та поповнити вітчизняний ринок праці, втрата людського потенціалу через міграцію працездатного населення, зниження рівня фіскальних надходжень, зростання тіньового сектору економіки через тінізацію фінансових потоків горошкових переказів мігрантів); соціальні наслідки (загострення проблем «соціального сирітства» та дистанціювання родин, зростання кількості розлучень, зростання чисельності осіб, не мотивованих до економічної активності, зростання ризиків потрапляння мігрантів у схеми торгівлі людьми).

5. За результатами аналізу особливостей міграційних потоків та їх регулювання, визначено напрями удосконалення регулювання міжнародної міграції людських ресурсів, а саме:

- 1) Впровадження політики макроекономічної стабілізації.
- 2) Посилення інституційного базису регулювання регіональних міграцій.
- 3) Удосконалення регіональної міграційної політики.

4) Модернізація об'єктів інфраструктури кордону.

5) Нарощування кадрового потенціалу спеціалізованих об'єктів інфраструктури.

6) Удосконалення системи збору та обробки інформації про міграційні переміщення.

7) Створення системи поширення інформації про стан та проблеми міграції.

6. Визначено основні передумови регіональної економічної інтеграції з процесами регіональної міграції: близькість рівнів економічного розвитку, близькість рівнів людського розвитку, географічна близькість країн, які інтегруються, спільність економічних та інших проблем, демонстраційний ефект, «ефект доміно».

У такій системі регіональне регулювання міжнародних міграційних процесів полягає у вирішенні внутрішньо-регіональних проблем з урахуванням національних інтересів та існуючих проблем країн-членів регіонального об'єднання. Це досягається на основі координації заходів щодо регулювання міграційних процесів між державами (в особі уповноважених органів), наднаціональними органами управління регіональних інтеграційних об'єднань (регіональними органами), міжнародними організаціями та групами інтересів (групами фінансових інтересів – представниками бізнесу (транснаціональні корпорації), міграцій (зокрема діаспори), неурядові громадські організації).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баєва О. І. Державне регулювання людського капіталу як визначальний фактор розвитку економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-30>
2. Білорус О., Власов В. Глобалістика - нова синтетична наука. *Вісник Національної академії наук України*. 2010. № 3. С. 17-26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2010_3_3.
3. Борщевський В. В., Куцаб-Бонк К. Соціально-економічна конвергенція людського потенціалу в контексті розвитку транскордонного регіону. *Регіональна економіка*. 2016. №. 2. С. 174-180. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/regek_2016_2_23.pdf
4. Брич В. Шляхи вдосконалення регулювання зовнішньої трудової міграції населення. *Україна: аспекти праці*. 2010. № 4. С. 28-30.
5. В яких країнах Європи найбільше українських біженців. *Слово і діло*. 2022. 08 лист. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/yakux-kraayinax-yevropy-najbilshe-ukrayinskyx-bizhencziv>
6. Відякіна М.М. Трансформація міграційної політики країн Західної Європи в умовах розширення ЄС: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / М.М.Відякіна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2009. 21 с.
7. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні : аналіт. доп. / [В. Потапенко, А. Головка, О. Валевський та ін.] ; за ред. В. Потапенка. – Київ : НІСД, 2023. 33 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.01>
8. Горбачова І. Інституційні регулятори зовнішньої міграційної політики України. *Україна: аспекти праці*. 2014. № 4. С. 46-51.
9. Гендерні аспекти трудових міграцій населення України /

Г.В. Герасименко, О.В. Позняк. *Демографія та соціальна економіка*. 2006. № 1. С. 4654. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11655/04-Gerasumenko.pdf?sequence=1>.

10. Державна міграційна служба України. Офіційний вебсайт. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2021_12.pdf.

11. Державна служба статистики України. Експрес-випуск. Зайнятість та безробіття в IV кварталі 2021 року. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/ex>

12. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 2 / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Академія, 2001. 848 с.

13. Заремба Г.Р. Зовнішня міграція українців. Стан дослідження. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2014. Вип. 62. С. 39-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stapttp_2014_62_7.

14. Зовнішня трудова міграція (за результатами модульного вибіркового обстеження). Статистичний бюлетень. К.: Державна служба статистики України, 2022. 36 с.

15. Іжевський П., Кравець І. Міжнародна трудова міграція робочої сили та її вплив на внутрішній ринок праці України. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1915/1843>.

16. Індиченко І.В. Міграційна політика України як складник зовнішньоекономічної стратегії: національний і міжнародний аспекти. *Сучасні питання економіки і права*. 2011. Вип. 2. С. 50-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sper_2011_2_12.

17. Касьянова М.М. Основні чинники та соціальний склад трудової міграції населення України (1991 - 2011 рр.). *Наука. Релігія. Суспільство*. 2013. № 3. С. 14-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrs_2013_3_5

18. Кислицина О.В. Міжнародна трудова міграція в умовах глобалізації: дис. канд. екон. наук.: 08.00.02 / О. В. Кислицина. Донецьк. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк. 2011. 214 с.

19. Кримова М. Інтеграція мігрантів як інструмент функціонування ринку міграційних послуг країн ЄС. *Економіка і організація управління*. 2019. № 2(34). С. 56–64.
20. Лук'яненко Д. Г., Галахова Т. О. Феномен креативізації глобальної економіки і менеджменту. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2016. №. 23 (3). С. 12-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2016_23%283%294.
21. Мазурок П.П., Одягайло Б.М., Куліщов О.М. *Глобальна економіка*. Львів. «Магнолія 2006». 2009. 208 с.
22. Макогон Ю.В., Медведкин Т.С. Международный трансфер знаний в условиях глобализации мировой экономики. *Вісник Дніпропетровського університету*. Сер.: Менеджмент інновацій. 2012. Т. 20, вип. 1. С. 10-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumi_2012_20_1_4.
23. Малиновська О.А. Міжнародні міграції та суспільні трансформації доби глобалізації. *Демографія та соціальна економіка*. 2009. № 1. С. 5-19.
24. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни росії проти України – дванадцята хвиля дослідження / Gradus. URL: https://gradus.app/documents/317/Gradus_EU_wave_12_UA.pdf.
25. Міжнародна термінологія у сфері міграції: українсько-англійський тлумачний словник. Міжнародна організація з міграції. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf.
26. Населення України. Трудова еміграція в Україні. Е.М. Лібанова, О.В. Позняк, О. А. Малиновська та ін. ; за ред. Е.М. Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. 233 с.
27. Настрої та оцінки українських біженців (липень – серпень 2022 р.) / Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/narpiamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypenserpenn-2022p>.
28. Оснач О. Деякі аспекти визначення концептуальних засад та

пріоритетів міграційної політики України. *Дослідження міжнародної економіки : збірник наукових праць*. 2011. № 2 (67). С. 168-177

29. Офіційний сайт Головного управління статистики у Хмельницькій області. URL: <https://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm>

30. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України. Положення від 20.08.2014 № 360. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text>

31. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 № 442 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF#Text>

32. Риндзак О. Т. Державна міграційна політика в контексті пріоритетів національної безпеки України. *Економіка України*. 2016. № 12. С. 72-81.

33. Сардак С. Е. Сучасна проблематика міжнародного руху людських ресурсів: міграція, туризм, транзитно-професійні переміщення, віртуальний міжнародний рух. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 15. С. 11-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_15_4.

34. Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за період з початку року у 2016 році. ЦКЕ: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/gdn/Zarp_ek_p/zedp_16_u.htm.

35. Ситуація з біженцями в Українію Портал оперативних даних про біженців УВКБ ООН. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

36. Стасюк М.О. Міжнародна трудова міграція на сучасному етапі ринкової трансформації економіки України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / М.О. Стасюк ; Укр. акад. зовніш. торгівлі. К. 2004. 23 с.

37. Статистична інформація Державної служби зайнятості «Надання послуг окремим категоріям громадян у січні-вересні 2022 р.». URL: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infofiles/okremi_kategoriyi_09_2022_0.xlsx.

38. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 482-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-p#Text>.
39. Стукало Н., Сімахова А.О. Global parameters of social economy clustering. *Problems and Perspectives in Management*. 2018. Vol. 16. Issue 1. P. 36–47. DOI: doi:10.21511/ppm.16(1).2018.04
40. Філіпенко А.С. Глобальний поділ праці на початку XXI ст. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 110(1). С. 51-53. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2012_110\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2012_110(1)_16).
41. Шиманська К. В. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах геоекономічних трансформацій. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shymanska_Kateryna/Mizhnarodna_mihratsiia_liudsk_ykh_resursiv_v_umovakh_heoekonomichnykh_transformatsii.pdf?
42. 17 Goals to Transform Our World / United Nations URL: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/>.
43. 2017 Index of Economic Freedom / The Heritage Foundation. URL: <http://www.heritage.org/index/visualize>. Adepoju A. Migration in sub-Saharan Africa. // Nordiska Afrikainstitutet, 2008. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/91432/37_Migration-in-Sub-Saharan-Africa.pdf.
44. Are Rich Countries Less Welcoming To Refugees? / Statista. URL: <https://www.statista.com/chart/5322/are-rich-countries-less-welcoming-to-refugees/>.
45. ASEAN Agreement on the Movement of Natural Persons // ASEAN. URL: <http://agreement.asean.org/media/download/20140117162554.pdf>
46. Castles S. International migration at the beginning of the twenty Dfirst century: global trends and issues // *International Social Science Journal*. 2000. T. 52. №. 165. С. 269-281. URL: <http://web.msu.ac.zw/elearning/material/1330864594Reading%20%20international%20migration.pdf>.
47. Climatological disasters / UN. URL: <https://unstats.un.org/>

unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls.

48. Conflict And Violence In The 21st Century: Current Trends As Observed In Empirical Research And Statistics // Conflict and Violence World Bank Group. URL: <http://www.un.org/pgp/70/wp-content/uploads/sites/10/2016/01/Conflict-and-violence-in-the-21st-century-Current-trends-as-observed-in-empirical-research-and-statistics-Mr.-Alexandre-Marc-Chief-Specialist-Fragility-Conflict-and-Violence-World-Bank-Group.pdf>.

49. GDP per capita (current US\$) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>.

50. Geophysical disasters / UN. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical_disasters.xls

51. Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls.

52. How Do Americans & Europeans View Immigrants? // Statista URL: <https://www.statista.com/chart/3842/how-do-americans-and-europeans-view-immigrants/>

53. Human Development Data (1990-2015) / UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, URL: <http://hdr.undp.org/en/data#>

54. Hydrological disasters / UN. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological_disasters.xl

55. ICT Development Index 2018 / ITU. URL: <http://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2018/>.

56. Meteorological disasters / UN. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological_disasters.xls.

57. Migrant crisis: Migration to Europe explained in seven charts / BBC. URL: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>.

58. Moraga J.F. A general model of bilateral migration agreements. - Universitat Autònoma de Barcelona, Departament d'Economia i d'Història Econòmica, Unitat Fonaments de l'Anàlisi Econòmica, 2008. URL: http://www.barcelonagse.eu/sites/default/files/working_paper_pdfs/360.pdf

Виконала: студентка
магістратури за
спеціальністю 281 Публічне
управління та
адміністрування заочної
форми навчання

_____ Анна САВЧУК

Науковий керівник:
професор кафедри
публічного управління та
адміністрування,
д.держ.упр., доцент

_____ Володимир КОПАНЧУК

**Робота допущена до
захисту:**

завідувач кафедри
публічного управління та
адміністрування,
д.держ.упр., професор

_____ Едуард ЩЕПАНСЬКИЙ